

НП 22-1
4

У С Э М

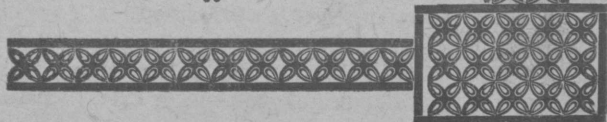
Н о й а в р ь
1 9 3 3 и
№ 11 (46)

Октябрь революция 16 и шомаш шу-

лынан лижы!

Государствы анзылнышы обяза-
тельствын ситарэн шоктышы
ударник—колхозныквлалан
кого шал. Большевик кол-
хоз вэрц! Колхозвлан
улан да культурный
Ылымаш вэрц.
Земляя рова-
тайыташты
соц-тэхни-
кым пал-
эн шомаш
вэрц!

Вуйлымаш.

Сур.

АНЦЫЛ СТАТЬА. Патырланэн кырэдәлмәшын дә кого гыңат кого сьнгымәшвлән 16 и	1
МАРАКУЛИН. Районышты парты просвәщәннй задачывләжй	4
Н. ИЛЬЯКОВ. Михәлә (поэма)	7
ВАС. ПАТРАШ. „Красный Октябрь“ колхоз истори гың . . .	17
ПЭРШУТ П. Пәркә мыры	28
—”— Книгә гышләймәш (Библиографи)	29

У СЭМ

■ ТЫЛЗЭШ ИК КÄНÄ ЛÄКШЫ, ПОЛИТИКЫ,
 ■ ЭКОНОМИКЫ ДÄ СЫНЛЫ ЛИТЭРАТУРАН
 ■ КЫРЫК МАРЫ ЖУРНАЛ

ЛÄКТÄШ ТЫНÄЛЫН ГЫНЬ,
 КОК ИШКЫ КЭН

Нойавр

1933 и

№ 11.

Патырланэн кырэдалмашын дә кого гыцät кого сыгымашвлән 16 и.

Леннински парты видымдон Рос-сийыштыш прольэтариаат властыым кидышкыжы шывшын нälын гынь, 16 и вэлэ шон.

Тэгэ гыньät, ивлäжы маханьвлä ылыт вара! Каждый ижок ик эпохым быштä.

Ти луаткут ишты земля шарын кут пайышты ик пайжы совсөмок вашталт кэн. Мылändы пашаан (аграрный) пачэш кодшы сандалык гыц нälы индустриян дә анзыц кешы тэхныкән сандалыкышкы тиды вашталт кэн.

„Мәнмән тракторный промышльәнностьна укэ ылы. Бндэ кызыт тиды мәнмән улы.

Мәнмән автомобильный промышльәнность укэ ылы. Бндэ кызыт тиды мәнмән улы.

Станоквлäm стройымаш мәнмән укэ ылы. Бндэ кызыт тиды мәнмән улы.

Кызытшы жепаш дә сөйозный химически промышльәнность мәнмән укэ ылы. Бндэ кызыт тиды мәнмән улы.

Кызытшы жепаш сола хозяйства машинавлäm быштышы лачокшы дә сөйозный промышльәнность мәнмән укэ ылы. Бндэ кызыт тиды мәнмән улы.

Авиационный промышльәнность мәнмән укэ ылы, Бндэ кызыт тиды мәнмән улы“ (Сталин).

Совет сойуз нälы индустриян сандалыкышкы сарналт кэн. Производствылан средствывлән удельный вөсышты 53 процент йактэ кушкын кэн. Промышльәнный продукцин аражы, (обйомжы) вырсы жеп анзыл годшы дорц 334 процент шукэмбн.

Ти корчым, ти сыгымашвлäm - земля шарын кут пайышты выц пайышты-капиталистически сандалыкышкы домнывлä йөрбм годым заводвлä дә фабриковлä йөрбм годым производствы цярналтмы годым лач ик производствы вэлэ—эдэмвлäm пуштын пйтәрбмаш сдөдствавлäm быштышы войәнный промышльәнность вэлэ ньимахань кризисымät пälбдым годым, быштөн шоктымы.

Нымат бжäläйдим кризисөш производствыжым цярэн-цярэн, капитализм кечбнь пашädым эдэмвлäm, „утэш лакшы“ ровочывлäm шукэмдэн мий.

СССР-бышты прольэтариаатын шотшы лач ик пйтариш пätыльөткы период лошток вэлэ кок пай нарбк шукэмбн.

Солавлэшкы тракторвлäm, комбайнвлäm, химически удобреньывлäm тәрвätэн колтышы кушкын кешы промышльәнностын базэш дә когон кушкын кешы, производствы дон ылымашым у сөмынь организуйымаш опытым труйыш хрөсәнвлälән кечбньок азэн мишы прольэтариаатын вктярэн шалгымашэш солан цырөжы совсөмок вашталт кэн. Солаштыш нэзэр-среднөк халыквлä пыток пälэн шоктөвы: „Коллективизаци гыц пасна, социализм экономикаы фундаментым (ньөгыцым) стройымаш кымда корнышкы мәнмән сандалыкнäm лыктын шокташ ак ли, шукы млыонын ылыш труйыш хрөсән халыквлäm кыцбзы ылымаш гыц дә пälбдымаш гыц ытарэн шокташ акли“ (Сталин).

Октяврөйн 16-шы годовщинөш совет сандалыкышкына 210 тьжөм колхоз ылы; нинывлэшкы цилäжы 61,5 проц. хрөсән хозяйства ылыныт,

60 проц. ровочый вольык, да $4\frac{1}{5}$ цила үдүм вәрүм (Ышкәтән хозайстваштым ылымшты дорц 30 миллион га). үдөнбт. Колхозвлән 2 6 5 0 МТС-ым пумы, нинбвләштүбжб 100 тбжәм трактор ылыт, 10 тбжәм комбайн, 8 тбжәм грузовой автомобиль, 50 тбжәм кблтә шимб машина, 20 тбжәм двигатәль. Тәхән тәхничәски оружи ыламшты да сәк йажо большевиквләм парты пуман 2019 политотдәл вктәрән шалгымашты мәнмән сола хозайствына анзыкыла пиш ашындарән кәй да кән кәрдәш, мәнмән колхозниквлә Ышкбләнбштб улан Ылбмашбм стройнәштб да стройат.

Халык хозайстван когон кушмашәшбжб, да труйыш халыквлән Ылбмашбштб йажоэмәшәш наукият, тәхникбят, культурият анзыкыла кән миә. „Цивилизованый“ манмы сәндәлбквлән культуришты производствы кризис пүктбмәшәшәт, сәдок валән миә. Мәнмән сәндәлбкнәжб гбнь, науки дон тәхникбм тымән пәлән шомашты, культуриым шәрбмаштб шбм милян ашкылдон мә анзыкыла кәнә.

Кого гбцәт кого октәвр пәрви пбзбрнбкбштб ылышы да эксплоатриуйым халыквләм пәрви парвалымашышты гбц ытарән колтән, да таманяр лу тыгыды халыквләм кого сойузышкы—Социалистически рәспубликвлән Советски сойузышкы уштарән. Пбтәриш пәтильәткбм нбл ишток бштән шоктымашыжы курижән „колышы“ Россин пәрви ылышы национальный кәтә сәндәлбквлән (окраинвлән) цбрәштбм совсәмок вашталән колтән.

16 и кбрәдәлмәш да стройимаш Ленински национальный политикбн куришәшәт тәр ылымжым анжыктән пуаш вәлә агыл, национальный кәтә вәрвләм лачокшымок лүлтәл Ылбжтән колтыш.

Ти кого сбнгбмәшвләжбм мәнмән автономный областнән Октәвр рөволюцин XVI-шы иәшбжб бштән шоктымы кого пәшәвлә гбцок ужаш лиәш.

Рөволюци йактә промышльәнностын основной фондвләжб Маробластын кбзбт йәшнбм тбриториштб пәл миллион тәнгәгбц шуку

агыл ылыш. Кбзбтшб (шбргб промышльәнност гбц пасна) 11 миллион да 361 тбжәм тәнгә ыләш. Рөволюци йактә ылышы промышльәнностын пәләкустарный лбссилкбвлә да кавашты бштбмб изи заводвлә вәлә ылыт. Кбзбтшб промышльәнностын анжалына гбнь, кбзбт мә пиш когон анзылтән колтәннә. Нәлшәш Лопатинбштбш гигантым,

Йурнбштбш кавашты заводым, нинб пиш коговлә ылыт. Кырык-Мары районыштына плодочарный заводым пачмы. Кокмасло-заводым стройымы, да молывләят улы.

Ти заводвләштб национальный прольетарский кадырвлә кушкыт. Циләжб маробластыштына, шбргб промышльәнностыштыш ровочыйвләгә шотлышәш гбнь, 34766 әдәм ыләш; ти шотышты 26 проц. марынвлә ылыт.

Областыштына сола хозайствы рөволюци йактә сәк пачәш кодшы ылыш; тәхникбдонжат, киндб шачыш ләкмәшбжбдонат, сәк пачышток шбдбрән. Кбзбт сола хозайствы совсәмок ваштал кән. 56 проц. нәзәр-срәднбк хозайствавләжб колхозвләштб ылыт. Вбц машина-трактор станци улы.

Сола хозайствын Кырык Мары районыштына анзылымашыжым анжалшәш. 1931 ин районыштына циләжб 254 колхоз ылыш; 1933-инжб 276 ыләш; районыштына МТС улы. Тидб 178 колхозылан палшыкым пуән шалга. Удүм вәрүм когон шәрән колтымы: 1931 ин циләжб 43560 гәктар ылыш; 1933 ин—50068 гәктарышкы шоктымы. Имәштб үдбмәш планым 88 проц. вәлә бштән

шоктымы, тәкәжб 104 проц. бштән шоктымы. Тишәц пасна, ик иәш шурным имәшб дорц 35 кәчб анзыц үдән пбгәрбмб. Ижб пбтәри свәрх ранний үдбмәшбм бштбмб. Киндб ләктышбм когоэмдбмәштәт когон анзылтән колтымы; тидбм пәлдбртбшәшләнән кым им нәлшәш: 1931-шб, 1932-шы да 1933-шы. им. Ти ивләштб Кырык-Мары районыштына гәктар гбц тәвә маняр цәтнбәр рәдб постарымы:

	1931 и	1932 и	1933 и
Ржа . . .	9,2 ц.	10 ц.	13,5 ц.
Озимой шадангы . . .	—	—	10 „
Икийаш шадангы . . .	7,5 „	4,5 „	9 „
Шылыбы . . .	7,3 „	5,4 „	9 „
Шож . . .	5,5 „	5,5 „	9,5 „
Пырса . . .	8 „	6,5 „	18,5 „
Тури . . .	8,5 „	59 „	110 „

Киндй лакмаш колхозлашты бшкэт хрэсань хозайствашты лакмаш гыц пүлә кого ыләш дә МТС ровотайыман колхозлашты, МТС ровотайыдыманвланты гыцат кого лактыш ыләш: ик га гыц 16,5 центнээр дә пасна колхозлаштылаы 20-24 центнээр йактэят киндй лактышым шоктымы.

Колхозла пүлә улэш шон колтэнйт. Пашаштат нинын йажон дә йажон кэя. Озимой удымаш планым 100%-гэ тэнэ удымы, колхозлашты 90%-жымок сортовой ржадон удымы (бшкэт хрэсаньвлэ 50%-ым вэлэ сортовой дон удэнйт). 80%-м сэйыкыдон удымы. Озимовой шадангы 800%-ым удэн шоктымы. Киндй йамдылымашым октябрь 1-эшок, имэшй дорц 3 тйльй пәрви ситәрэн шоктымы.

Сола хозайствы пашашты ма тэнэ тэхән кого сннгымашвлэм бштэннэ.

Рэволюци йактэ мары сола культурдэ, пйцкэмбшшшты ылэн. Социальный йасланымашвлэ дон цэрләнблын, парвалэн. Кйзйт мәнман учебный завэдьәнбләннэ 20 улы. Нини и ййдэок средный квалификациан 300 адэмбм йамдылат. Пйтэриш патьильэткй социальный цэрләнбмашым йыксырок бштыш. Национальный форман дә социалистически коргыцан культуры дә искусствы кушкэш, шәрлә.

Кырык-Мары районнам нэлйн анжалшаш. Тиштэкэн лач кым ишток вэлэ, Кырык-Мары районым бштбм годшэн тйнар шомыкок вэлэ, кого ашкылвлэм анзыкыла бштэн колтымы.

1930-31 ин 1-ш ступәнш школвлэ

108 ылыныт, 1932-33 инжы 141 лин. Тымәншбвлэ 9045 адэм гыц 11877 йактэ шукэмбнйт. Пovyшэнный школвлэ 7 гыц 20 йактэ шукэмбнйт. Тымәншбвлэжы нинбвлашты кок пайат утла шукэмбнйт: 1018 гыц 2062 адэм йактэ шонит. Тэнэш и гыц пакылажы 7 и тымәнман всэобучым (цилән тымдымашым) ма бльбмашкй пырташ тынгалыннэ.

Ньэграмотностыым пйтэрымаш гыц—стратосферышкй рэкордан кузымаш йактэ; культур участкаштыш анзылатэн кэмашнэ мәнман тэхәнш ыләш.

Октябрьын сннгэн нэлмашвлэжым дә совет сойузыштыш социализм строймашын кого сннгымашвлэжым пингыды дисциплинэн, у тьэхныкй оружиан красной арми пыт оролэн шалга. Ти арми совет сандалькыш тышманвләннэ, социализм тышманвләннэ кого силан отпорым (ваштарэш тькым) пуаш кэрэк кынамжат йамды ыләш. Господа интьэрвэнтвлэ нгынаमत бнжкиты мондэп: Совет сойузыштыш цилэ труйышы халыквлэш, прольэтариатэш, труйыш хрэсаньвлэш дә цилэ сандальк вйлнбш пьзырнык халыквлэш тькблалт шалгышы красный арми нгынаमत сннгыдымы ыләш.

Октябрь рэволюцин XVI-шы годовцинэш кого гыцат кого мәнман сннгымашвләннэ, мол гыцшат анзышшы, Лэньински ЦК дә Лэньинын сэк йажо учэныкшй—мәнман сэк йажо учытылнэ—Сталин тэнг вуйлалтыман лымлы комуньистически партын большэвиквлэла вктэрэн шалгымашэш лишб сннгымашвлэ ылыт; Лэньинын кого гыцат кого согонвлэжым (завэтвлэжым) мәнман партын, ровочый классын дә труйыш хрэсанвлән вольашты дон дә силашты дов бльбмашкй пыртэн мимашэш лишб сннгымашвлэ ылыт; Лэньинжы социалистически общэствам бштбмаш вэрц дә мировой октябрьын сннгымаш вэрц кьрэдэлмаш маршруты (корным) дә знамбм мэләннэ сирэ нжыктэн кодэн.

Районышты парты просвэщэньи задачывлэжы

XVII-шы партыйный коферэнци ма анзыланна кэлэсэнат мыштыдымы кого задачым—класдымы социалистически общэствы строймаш задачым шындэн. Ти задачи тагачшы кэчаш задачи ылэш; тидым практичэски пашаштын шукы мэро-прийятьивладон Ылымашкы ма пыртэн миэнэ.

Тиды гыц тэвэ махань керал лэктэш: „экономикышты да эдемвлэн шамакышты капитализмдын вэлэклэжым (пэрэжитквлэм) совсэмок йамдэн шумала“, труйышывлэм социализм шамдон тымдэн кушташ (воспитывайш) кэлэш.

Прольэтар диктатурым когон да когон цаткыдемдэмашдон, партым да тидын виктарэн шалгымашым политически да организованы когон да когон цаткыдемдэмаш дон ти задачым Ыштэн шокташ лиэш; партын руководствыжы гынь „прольэтариятын диктатурышты лач сэк когон кералжок ылэш“ (Салин).

Труйыш халыквлэ дон виктарэн шалгымашты партын роль дон значэньыжы когон да когон кушкын шалгат.

Сэды гишанок тэвэ коммуниствлэн идьэино-тэортичэски палымашышты, нинын политически пингыды ыламышты тытыштымөк кушкын мишашлык ылыт тинэм вэлэ, сола хозяйстваштат, промышльэнностьыштат, кызытшы жэпын рэшылгашлык кого задачывлэм рэшаш нини кушкын шот, рэшен кердыт лиэш.

Кызыт партым итырайымаш кэя. Ти итырайымаш анчыктыш: партын дывлэштыжы партын линыжы рц чэстны крэдэлшы чльэнвлэ укы ылыт да польитикым палышты нинын ак ситы; сэдындонок э партын програмыжы гыц

лэктын мишы кызытшы жэпын тидын цила тэргымашвлэмок нини ак ынгылэг. Ынгылыдымашышты вэлдык тэорэтичэски принциплэм Ыштышашлык практичэски пашавлэ дон уштарэн мыштыдымаш лэктын (лин) миат, шамак дон йэла лошты ушналтмаш лин ак кэрт. Тэвэ тидыжы опортуниствлэлан альэклэшышты вэрым Ышта.

Партын гэнэралыный линыжым да мэнман партын в о ж д ь ы н—Сталин тэнгын анжыктымашвлэжым Ылымашкы төр пыртэн мимашэш, ровочыйвлэн да колхозныквлэн Ылымашышты матьериалыны да культурны кушкын мимашэш коммуниствлэн да бэспартыйныйвлэн идьэино-тэорэтичэски палымашвлэштым когөемдэш керал, когон да когон кушкын миэ. Партым итырайымаш ти пашам эчэят когон анзыкыла шыкэл колта, политически да тэорэтичэски палымашты пачэш кодмашым пбтэрен шуаш мобилизуя.

Тидындонок вэт ровочыйвлэ да колхозныквлэ политически литьэратурым (партын программдон уставым, Сталиндын кныгавлэм партын истори гишан кныгавлэм моло) когон нэлэш, лыдаш тингалынит, шковлэшкы да кружоквлэшкы когон пыраш тингалынит. Школышкы да кружоквлэшкы мэнман районыштына айыртэмныок кызыт когон пыраш тингалынит.

Тидым тэвэ тэхэнь фактывлэдон анжыктэн пуаш лиэш:

Горно-Шумэцки йачэйкыштыш коммунистым, ныр пашагыц толмыжы годым ужнынат, пропагандист тидым йады:

— Партучобым кыцэ эртэредэ вара?—маньы.

Тингэ манмашэшыжы ныр пашагыц толшы комунистэт кышанжыгыц

партын программыв лыктын нуа:

— Тэвэ,—манэш дэ мам дэ мам тымэньмбжбм анжыктыш дэ шайышташ тынгалыбы.

Тумэрбштб, хага пилым заводышты, йэдиный кандидатски школышкы 25 бэспартийный ровочый сиралтынбт. Нинб школышкы акуратны каштыт, прогулым ана бштб манын, шамакым пуэнтб.

Алмановски сола совэтбштбш „Молния“ колхозышты 22 бэспартийный эдем школышкы каштыт.

1933-34 тымэньмаш иэш партпросвэщэньбн сэтббм районыштына комплэктовайэн пбтарбмб. Цилажб махань шон форманвлэм, программанвлэм, 84 учебный йэдиницбм комплэктуйбмы. Нинбвлэшкб цилажб 1564 эдембм пыртымы. Цилэ учебный йэдиницбвлэлэнок пропагандиствлэм, тымэньмб планвлэм, тэтрадвлэм дб учебниквлэм ситарбмб. Йэчэйкбвлэ лошты, пропагандиствлэ лошты, шковлэ лошты дэ пасна коммуниствлэ лошты социалистичэски сорэвнованбм когон шэрэн колтымы. Райкомын Бүро рэббмдон, мәнмән районна, районвлэ лоэш бштбмб партпросвэщэньбм сэк йажон шбндбмаш конкурсышкы пырэн; дэ Звэниговски район дон тангаштаралташ лин.

Партпросвэщэньб пашаштб анзыкылааш задачвлэжб маханьвлэ ылыт; шковлэн дэ кружоквлэн пашаштбм йажоэмдбмаш вэрц кбрэдэлэш. Ленинизмбн основывлэм (нбгбцвлэм) дэ партын историжбм сэк кого моментвлэжбм йажон палэн шомашым анжыктымаш вэрц кбрэдэлэш кэлэш. Лбмбнжок тэвэ ти корнывлэдон шуку шковлэ лоштыжок тангаштарбмаш кэб.

Партпросвэщэньб пашан сэк йажо качэствыжы—тымэньшбвлэ тымэньшашлык програмыштым кэлгбн тымэнь анжэн лэкмаштб ылэш. Партбым итбрайбмаш анжыктыш: кыды-тидб коммуниствлэжб, политичэски шковлэм дэ кружоквлэм документбштб дон гбнь, таманбарым эртэрэнбт; палбмашбштб гбнь нинбн тынарэш укэ, аль „мычашвлэм“ (вэрхушкывлэм) вэлэ палэн шоныт.

Тбвэш ик коммунистбм, изиварышток агыл шалгышым, йадынытат,

— „1905 иншб рэволюцин уроквлэжб маханьвлэ ылыныт дэ тб рэволюцин значэньбжб махань?“—манынытат, тб коммунист ик шамакым вэлэ кэлэсэн— „тидб-рэпэтици ылын“ манын; раскыдын ынгылдарэн путэ.

Профсойузым вуйлаалтышы коммунисткб М., ленинизм тымэньмаш начальный школышкы тбдбм сирэнтбт, орланэн колтэн. Мам вара, тбдб имэштат тб школышты тымэньбн; палбмашбжб ситэ машанэнат, когорак (высшый) школышкы тбдб ванжынэжб ылын. „Ленинизмбжб мавлэш?“—манын тбдбм йадынытат, тбдб нбмамат кэлэсэн кэрдтэ.

Коммуниствлэ лач бвлэц вэлэ палэш цадымаш гишан дэ бшкбмбштбм когон палбшэш шотлышывлэ гишан шуку примэрвлэм анжыташ линэжб дэ тидбвлэжок ситэ.

Тэнэш иэш тэхэнь задачи шбн дэлтэш: каждый тымэньшбжок тымэньмбжб школан тымдаш пумы учебникбм вашток палэн шомашлык ылэш; коммунистбн палбмашвлэжбм тбшлбмаш годым матбериалым ваштокок дэ кэлгбн анжэн (прорабатывайэн) лэкмашбм мол гбцшят когон тэргаш тынгалыт. Йэдиный кандидатски шковлэлэн тын учебниквлэжб Вольинбн, Ужловын аль Карпински политграмоты влэш. Н. Л. Швлэлэнжб-Сталинбн, „Вопросы ленинизма“ ылэш.

Тидб гбц пропагандистлэн шуку задачвлэ лэктын мийт. Политичэски воспитанбн вэрц, матбериалын ваштокок анжэн лэкмаш вэрц тбдб кого отвэтэвэнностьбм намалэш. Бшкбмжбн пашаштбжб сэк кэрал дэ бблбмашлэн сэк йарал мэтодвлэм тбдб пыртэн мишашлык ылэш.

Тбдбжб вэс статья тэмбы ылэш. Тбдб гишан пропагандиствлэлэн вэс вэрэ шайышт пумы лиэш.

Партпросвэщэньбн сэтбштб тымдымашты партийно-политичэски вэдэржанностьбм сэк когонжок анжаш кэлэш. Тиштэкэнат шукужок пашам вктэрэн шалгышы (руководитэль) вблнб, тбдбм йамдблалтмаштб дэ политичэски шижмаштб ылэш.

Мәнмән партын вождын—Сталин

тәнгән анжыктымашвләжәм җәһәндә-рәш кәләш. Тышманым җилә статъян йәмәлтмәш формыштыжат пәләш тымәнш шоаш тиди шүдән, опорту-нйизмдон большәвиквлән кырәдәлмәш-тән җилә опытвләштәм пәлән шоаш шүдән, большәвиквлән кок фронтыш-тат кырәдәл шалгымашын җилә опыт-вләмок пәлән шоаш шүдән.

Тәнгәт өзә лиәлтәш: кынамжы пропагандист нәлән ынгылыман вәр-вләм тыхәләок кода, политичәски кого вопросым тымәншбәвлән ынгылдарыдәок кода, тымәншбәвлән кындымы вопросвләшбәштә нима йукумат ак лык. Шамак толшы, кытырымаш гоным, хозәйствы гишән понымаш гоным, тымәншбә мыскы-лән кәләсә: „пәрвижәт, кыбәштәт—соикток ик кәлтәмәшок!“—манәш. Тә-нәлә понымашым пропагандист тә-хәләок кода. Мондаш ак кәл: кәждый пропагандистжок тымдышы вәлә агыл, тиди өзә политичәски вос-питатәль вләш; сәдбәдонок, җилә вопросвләжәмок партын анжымаш сәмбән т б д б ынгылдарышашлык вләш.

Тәнгәлә гәнш пропагандист, тым-дымаш пәшәжә һәрбәкәшым, тәорим пәлән шоашашлык вләш. Шамак тол-шы, йәдиный кандидатски школыш-тыш пропагандист тәвә маңарым пәлбәшәшлык вләш: 1) видбим пәшәш-тән политграмым; 2) Сталинбәним—Ленинизмбән опросвләм; 3) Йаросла-вскинбим әль Поповыным партын историм.

НЛШ-тыш пропагандист пәлбәшәш-лык вләш: 1) Сталинбәним—Лә-нинизмбән вопросвләм; 2) Йарослав-скинбим әль Поповыным—партын историм; „Маркс, Энгәльс, марксизм“, сборникбим; 4) Ләннинбәним “Что делать“, „Две тактики“, „Детская бо-лезнь левизни“ дә молывләмәт.

Кәләсәимнә гәнш тәвә ма ләктәш: пропага-диствлән бәшкәбәштән тәо-рәтичәски пәлбәшәшбәштән лүлтәлмә-штән кәрәл условивләм бәштәш кәләш; пропагандист пәшәм основной (дә кого) партийный нагрукәш шотлаш дә мол пәшәшкә нәләш ак кәл.

Пропагандиствлә методичәски во-оружәнбәштәм кустовой совәцәнбә-влә дә кустовой пропсәминарвлә пу-аш тәнгәлән; нинбим Кырык-Мары

районыштына шбәмбәтбим бәштәбәтбим Виловатышты, Йоласалышты, Микрә-ковышты, Йурнбәштә, Марйинбәштә, Тумәр станциштә дә алашты. Ку-стовой совәцәнбәвлән сәк йажо силавләм пумы лиәш.

Пәшә бәлбәж кәжә манын, програ-мын пасна вопросвләжәдон дә раз-дәвләжәб дон ләкцивлә бәштәмәшбәм рәкомәндуяш кәләш.

Область гәнш дә район гәнш толшы прәдставитәльвләнбәмәт пәлбәшәшбә-штәм пользывайаш кәләш. Общәствәнно-политичәски тәмбәвләдон бәштәм ләкцивлә марксистски-ләннински вос-питанбән кәрәл әләмәнтвләжә вләш.

Школвлә шамак дон йәләм иктәш-кә бәштәмәш вәрт кырәдәлмәш оруды лишәшлык ылу; тәори дон практикбим лачокшымок уштары-шы оруды нинбә вләш. Тымәнш-бән (слушатәлән) пәшә дон йәлә-жы иктә вәсбәштә гәнш бәнжәштә айырләп манын бәштәмәшдон вәлә тәдбәжбим бәштән шокташ лиәш. Тәвә тиштәкән пропагандист бәшкәбәжбән примәрбим анжыктыжы дә кәждый тымәншбәмок анжымы дә тымәншбә.

Партыросвәцәнбән пәшәштә кә-збәштә жәбән махань бәштәдбәмәшвлә вара кайыт?

Кыды-тидә партиәчәйкәвлә дә комуниствлә партпросвәцәнбәм ситә-лыкын өзә ак анчәп.

Тымдаш җилә условивлә улы гән-нәт, пүлә йәчәйкәвләжок тымды-маш пәшәм өзә тәнгәлтәлыт. Солаш-тат, алаштат партучобын пәтәрлиш кәчәжә оргәнйизованны бәш әртә. Кыды-тидә коммуниствләжә тәори тымәншбәшбим опортуниствләлә ан-жат, әнгәсбәрбән шануман дәлбәчәст-вышкы йәкләшт валат.

Әртәшбә остатка ин Кр.-Шәшмар-ски, Микрәкоески дә Кузнәцовски сола совәтвләштә вәкә лыкмы пра-во-лөвацки йәләвлә, ровотныквлә марксистски-ләннински тәори гәнш-вктәрбәшбә шәртгәнш айырымашәш линбәт; сәдбәдонок тәвә марксистски-ләннински воспитанбәм райкомын бәрожы пиш кого пәшәш шотлән анжа. Хозәйствәнно-политичәски ком-панбәвләштә анзыц кәшбә мәнмән районна марксистски-ләннински вос-питанбәштәт анзыц кәшбә район лишәшлык манын райком шотла.

Райкомын культпропан партпросвэцэньбін низовой сэтбим раскыдын да оперативны видэш шудымб; да Бүрон каждый засэданыштыжок йачэйкбвлән ик-кок сәкрәтәрбн бшкымбштбн йачэйкбштбштб партучобы организуйымаш кыцэ кэмаш гишән докладым колышташ бштбмб.

Йачэйкбвләат бшкә цәротышты дон, бшкымбштбн чльәнвләштбн, айыртәмбнжок бшкымбштбн йачэйкбн активбн, тымәнмәшбштбм контролируйышашлык ылыт. Тымәнмәшбм ләш кодышывлә гишән бүршты анжымыла.

Каждый йачэйкбләннок, школанок да кружокланок бшкә вкбштб нәл-

мб социалистически договорвләм да обзәтбэльствывләм кыцэ бштән шоктымыштым тбшлән шалгаш кәләш. Тбтә гбнь нинб охыр шамаквләэш вәлә кодыт ләш.

Тәнәштәрән, тәнәштәрән сәк йажон тымдымашым бштән шокташ кәләш.

Партпросвэцэньбим эчәйт когәш шотлән анжаш!

Марксистски-лэински тбэорим пәлән шомашдон вәлә экономикбштб да әдәмвлән шамышты частно-собственически пәрәжиткбвләм мә сбнгән шоктән кәрдбнә да социалистически классдымы обществым мә стройән шоктәнә.

Н. Ильянов

Михәлә

Поэма.

I

Караси рүшәрнбн
Цәркб гбц толы,
Крофинә бдббржбм
Пачкатан анчалы.
Пинжәкббм кыдашат
Оголәш шагалы,
Кым гәнәк хбрәстән
Йымылан кымалы.
— Господи, помилуй...
Йымы ит пырахы,
Комунист полкы гбц
Әргәм тбнь ытары.
Бндә вәт халыкшат
Тупыньәш сәрнәлтбн,
Пәл солаат, утла
Колхозыш сирәлтбн.
Кышәц, йә, пурыжым
Бндәжб ужмыла?
Михәлә әргбмәт
Тбшкылә оңыра.
Пылвуй мыч шбнцбнәт,
Шуку эчә хьтырыш.
Әргбжбм пәрәгбш
Пишок пыт сарвалыш,
Эчәйт тамавләм
Шуку попа ылы;
Вәтбжб пырышат,
иал вблкб шагалы.

Вәтбжб бдббржбм
Пачкатан пәләштә,
Лишкбжб миәнок
Парняжым цытбртә:
— Тагачы рүшәрнб,
Тбнь пәшәм кычәнәт,
Тәнгә ач шамакәм
Ашбшкәт пиштәнәт!
Малын тбнь тбрләт, йә?
Ай вәс кәчб укә?
Рүшәрнбә кәчб вәт,
Намысәтәт укә!—
Бдббржб—Крофинә,
Тбрләцшбм кәдәрбш,
Тбрлбмб пандыжым
Оголыш шагалтыш.
Авәжб эчәйт
Бдббржбм со вырса,
Михәлә—әргбжбм
Йадыштәш, чбнь сасла:
— Кыш кәйән Михәлә?
Кәләсб, Крофинә!
Школышкы кәйән вәт,
Кәлтбмәш игбнә.
Әх-әх-әх! Мам бштәм,
Сулыкыш пырымла,
Малан, йә, әргбцшбм

Тышкыжи колтымла?..
Ватыжи Карасим
Төнгөлә чынь сасла,
Эргыжи гишанэт,
Тыдылан альякля.
— Эчэ йа! Мам шынцэт?

Йылэрак үжын тол!
Хыть кышты лижи дә
Кызыток кэ мон тол!
Караси пачкатын
Бдыржым пэлэштыш,
Тыдыжи йуктэок
Варжи гыц тарваныш.

Амаса кыл кычэн
Крофиня шагальы,
Атыжи вейкыля
Тусарал анчалы:

— Кыштакэн мынь мошаш,
Михалә—патья ма?

Сола мыч, порт йидэ
Йадыштын каштшаш ма?
Михалә тышкыжым

Тышкэок палә вэт,
Вэрэмә шомыкы

Ужтэок толэш вэт...
— Тырлы! Чорт! Кэлтымаш!

Кә йылә кычяләш!
Агыл гынь, тыньжымат

Упэт гыц вьстярәш;
Атыжи костанын
Крофиня пэлэштыш,

Когонок тыдын вейк
Караси шыдэшкыш.

Авыжи гишанжи
Попэнат ат мышты,
Весыжи төнгөлә

Ныгынамат ак вырсы.
Утлаок шыдэшкэн

Бдыржым йатлылы,
Окня вашт паштэкшы
Крофиня йымдылы:

— Тыньжят—вэс кэлтымаш,
Кәмә мыньэ школышкы;

Намысэт укә гынь,—
Комуньист полкышкы.
Крофиня кэн колтэн,

Авыжи со вырса,
Марыжи—Карасим

Шыдэшкэн сотара:
Атыжи ылат вэт,

Йымы гыц сарвалэт!
Тышкэжи эргыжым

Худашкыла колтэт!..

Ти гишан йымы вэт
Ныгынамат ак просты,
Куштылгын бляшнә
Ирыкым ак колты.
Мынь вырсэм, пэлэштэт,
Тытәвләм жалайет,
Анченок адышкы
Колымыкэм колтэт.
Эх-эх-эх!.. Мам тыштэм,
Кыцэ вәл тыркыма?
Тытәвлә вэрцценок
Киш падыш пырымла.

II

Михалә школышты
Стәл сага шынцалтә,
Сагажы шалгышы
Аналан пэлэштә:

— Йаратым Анаэм,
Мә сусу ылына,

Когоняна лоштыжы
Попәнә, ваштылана.

Эх, Ана.. Кыцэлән
Мынь йләм, ат палы,
Тоннажы ма лимым
Нымамат вэт ат цаклы.

Тылымаш машанэт?

Тылымаш агыл вэт,
Орланән шоатат,

Тагышкыт ләктын кэт.

Русарня йыдэок

Цыркышкы ашкэдйт,

Тыштәкән тынгәвләм

Поктыштыт, равэдйт.

Эчэ вэс кэчынжи

Атыжы йун тынды,

Варажы, авшат гань

Кыча дә шин тынды.

Со тыркәм, тыркәнәм,

Тымдымла попәнәм,

Нынгәлән шырэннок

Мынь ынгылдарәнәм:

— „Тынь райыш кән ат керт,

Райжы вэт укә ыләш,

Поплан пыш тынәнэт,

Попшы алталыләш“—

Тыштәкән атыжы

Арыш гань тынгалтэш;

Попәнәт ам шокы,

Төрвөнәм кэчәлтэш.

Пакыжат төнгөлә

Кыцэлән тылымә?

Торцынажат аньят

Ләктын вәл кәмбля...

Йасы тылымашыжым

Михалә палдыртә,

Бидирбим анчалын,
Кужынарак шүлалтә.
— Лачок йә, тәнгәжй
Кыцә ат орланы,
Сәмйәштй кок ыш гынь,
Тымдаш тйнь пыт шаны.
Йымы алтаңцыкшым
Пакрыакок колты,
Бәзбожньиквлә гишән
Атьятвләлән попы.
Йымы укә, пәләтйш,
Ти гишән попбшаш,
Мам йшкә ат пәлбй
Кбнбигәгыц шайыштшаш.
Комсомол Анажы
Тәнгәлә пәләштә,
Михәләм анчалын
Бйвйртән йбйрәлтә.
Школышкы окня вашт
Кәчбйжбй анчаләш,
Михәлән лидәшкбй
Сотыжы вазаләш.
Михәлән вблнбйжбй
Шим пинчәк, ош тыгыр,
Вуйыштыш сары үпшбй
Лыды пач гань, кыйыр.
Анажат цәвәр вәт,
Бйшкәжәт сусу ыләш,
Окня вашт анчалшы
Кәчбй гань анчаләш...
Коктынок школышты
Бйрвзбй әдәмвлә,
Ма гишән шанымым
Андыцок пәлбймлә.
Михәлә стәл дорцын
Йал вблкбй кбнббильбй,
Ана докы лишәмәт,
Кидшбй гыц бйрзәльбй.
Бидирбйн лидәшкбй
Йбйрәлтән анчалы,
Тбйдбй пулышыжыгыц
Пышкыдын сәвәльбй:
— Лачокок, тәр попәт
Тбйнь пбйсбй Анаәм,
Бйш гыцбйн шутымы
Йаратым бидирәм... —
Тышәкән Анажат
Пиш сусун пәләштбйш,
Михәләм анчалын
Вәс йукдон кәләсбйш:
— Михәлә... Михәлә...
Мбйньәт пиш сусу ылам.
Тбйләнәт мам шанәм,
Вәс гәнәк шайыштам.
Кбйзбйтшбй тишәкән

Погынымаш лиәлтәш
Йадмашәт гишәнәт
Мишук тәнг шайыштәш.
Анан шайәәшок
Амаса пачылт кәш,
Школышкы андыцок
Мишук тәнг пырән кәш.
— Михәлә!.. Анажат...
Шу лидә, тәнгвлә!
Коктынок ылыда?
Ана дон Михәлә...
— Коктынок, Мишук тәнг,
Тиштәкән шбйндәнә,
Бйндәжбй цәш шоәш
Тәмдәм мә вычәнә. —
Школышкы эчәят
Угыцбйн тользбй,
Комсомол тәнгвлә
Шбймбйтбйн пырәвбй.
Вбйц минут әртбйш вәл,
Пәшәшкбй пижәвбй,
Комсомол пәшә вәрц
Шукужок попәвбй.
Мишук тәнг кидбйшкбй
Пумагам кычалы,
Комсомольцвләлән
Шайыштгаш шагальы:
— Тәнгвлә, мбйнь тагачы
У шайам кәләсәм,
Михәлә тәнг гишән
Изишәш попатәм.
Шукужок, тәнгвлә,
Михәләм пәләдә,
Бйшкбймжбйм видбймжбйм —
Циләнок цакләдә.
Лачокок, Михәлә
Сагана лишәшлык,
Комсомол ушәмбйш
Тидбй пырышашлык.
Йадмашым пумәшкәт
Тидбй шуку палшыш,
Комсомольц ганьок
Пәшәштбйнә шалгыш.
Тагачы бйндә мә
Йадмашым анчәнә,
Йажонок сагана
Пәшәшкбй кбйцкәнә!
Мишук тәнг паштәкшбй
Эчә йәл попәвбй,
Михәләм пырташок
Ик ышын шанәвбй.
Шанымы Анажат
Йал вблкбй шагальы,
Михәлә вблкбйлә
Йбйрәлтән анчалы.

Йонгата йукшыдон
Пышкыдын пэлэштйш,
Михälä гишäнок'
Бйвйртэн кэлэсйш:
— Эчэят пытырак
Пашайшкы пижына,
Михälä тэнгяят
Бндэ ма виштйна...
Пышкыды йукшыдон
Бдйрэт попалтыш,
Михälән шүмжымät
Когонок тәрвәйтйш,
Тйнамок школышкы
Крофинä чбнь пырыш.
Михälä анцылны
Талашән пэлэштйш:
— Михälä... Михälä...
Вәрэт гыц кбньблмä,
Ийләрäк, талашал...
Токуна äлймä...
Тонына пил когон
Тиш толмэдбйм вырсат,
Äтйамжät, äвямжät...
Арышы гань саслат...
Михälä!.. йä, бзä..
Äлмä йä, кбньблмäl..
Йара йок вэс гәнäк
Кәрälжым попэдä...
— Крофинä! Крофинä!
Кбзйт мбнь кэмблä,
Погынымаш— пашавлä...
Лоэштәрмблä?
Ам кэ мбнь, Крофинä,
Кэок тбнь бшкэтэт,
Йадыт гбнь, нбнблән
Тэнгälä кэлэсэт:
— Äтй, хыть мам бшты,
Михälä школышты,
Бйрвэзй комсомол
Тәнвлäжй полкышты...—
Крофинä сылыкын
Михälәм анчалы,
Мбнгэшок школгыцбн
Токушты ташкалы.

III

— Шу лидä, Караси
Кыцэ йлэт, хытырэт?
Пйзйртят гбньбт вэт
Ик ладын со шүлэт—
— Ватйышка, Арсэнтй,
Блбймлä, шүлбймлä...
Анцыкылаэш кэчбймок
Со шанән шбнцбймлä.—
Караси попланэт

Тэнгälä шайыштэш,
Хынажым шбндäшэт,
Пөкәнжбйм анчылтэш.
Пөртбйштй ик жепэш
Ййбйшток лиälтй,
Варажы Караси
Шайышташ тбнгäльбй:
— Кыцэ йä, ватйышка
Пурйжым ужмыла?
Райышкы чучаш вэт
Эчэ вычымыла.
Михälä эргбймät
Худашкы сәрнälтбн,
Комсомол полкышкы
Тагачы сирälтбн.
Тбдбйм мбнь тымдәнäm,
Вырсәнät цацәнäm,
Шбдэшкән шомыкэм
Пандыдонат шинäm.
Тумайашат укэ,
Бшкбймэдбйм тымда,
Эчэ вэт тбньбймок
Пälбдбймэш лбймдä.
Мам бндэ, Арсэнтй,
Тидбн дон бштбймлä?
Кыцэ, йä, худа гыц
Бндэ пәрэгбймлä?—
Тбшäkән ватйжät
Попланэт äльäклä,
Эргбйжым, бдйржбйм
Тбдбйлән öпкälä:
— Эчэ вэт тидйжät
Тбшкбйлä сәрнälтэш,
Бзäжбй статбанок
Тамавлäm шайыштэш.
Карасин ватйжй
Парнйажым вктälтä,
Крофинä бдйржбйм
Шык поплан анчыкта.
Арсэнтй ватйышка
Алталаш шаналта,
Пälбдбйм марэтлән
Тэнгälä попалта:
— Караси, тбнь мбньбн
Шамакэм колыштал:
Твэтйәтвлäэдбйм
Йажонок тымдалтал.
Ахальыш колтэт гбнь,
Сулыкан тбнь лиät,
Сулыкан эдэмвлä
Адышты вэт кйät.
Эргбдбйм хыть ма дä
Цаткыдын кормэштäl,
Кэлэш гбнь, йажонок
Вуйжы гач хбрәстäl.—

Пишок йой Арсэнтъи
Тэгэля шайыштэш,
Палыдым Караси
Биньанэн колыштэш.
— Кэлэш йа, атьажы,
Йажонок тымдымла,
Ти гишан Михалэм
Пытырак лывшымла.—
Карасин ватъыжы
Царгатаг попалта,
Когон шбидэшкэнат,
Марыжым тымдалта.
Лач иктъи, Крофиня
Йылмбдым гань ылэш,
Михалэ бжэлэт,
Сынцажым бштблэш.
Ватышка колхозым
Пишок когон вырса,
Карасиланат вак
Ваштарэшля тымда.
— Колхозыш ит пыры,
Йымы вэт наказа,
Варажы курымэш
Циладэм отказа.
Караси, та коктын
Ыдылшы ылыда,
Та пурым, шүмбэлкя,
Йымы гыц вычыда.—
Карасин сэмйялян
Арсэнтъи пыт попа,
Йамакым шайыштын
Ородыш со колта.
Тамагар лимбкы,
Аракэм лыктэвй,
Ик вэрэш хытырэн,
Пытымэш йуэвй.
Йулдэлшй Караси
Мышкындым кормэштбш:
— Пуштам мбнь эргымым,—
Сотарэн кэлэбш.

IV

Школ гыц Анадон
Михалэ лэктэвй,
Айырлаш шагалмык
Кидыштэм кычэвй.
Икванак иктбштэм
Ныжгатаг анчалыт,
Йыралтэн попалтат,
Коктынат ваштылыт.
— Колток йа, кидэмжым
Токина валымла,
Тынь донэт, Михалэ,
Жэпшымат мондымла.

Кэчат вак шаналтын
Мажы со шалгэнэ.
Кызытэш, Михалэ ..
Вэс ганак попэнэ...
Михалэ күшкыла
Токушты ташкалы,
Природын цэвэржым
Йыр вашок анчалы.
Май тылзын цэвэржым
Бшкэок палэдэ,
Маханьы сусужы!..
Тыдымат цаклэдэ.
Кэчыжат пиш шокшын,
Туранок брбктэ,
Ссты йалвлэжыдон
Муляндым ньяалта.
Шошымжы цилаок,
Цилаок бльжэш:
Шыргыштбй, садышты
Палэдэш палэдэш.
Шыргыжат шошымжы
Ыжаргэн шагалэш,
Изи мардэжэтшбй
Шижгалтэн лывшалэш.
Михалэ ашкэдэш,
Токужат лишэмэш,
Ты лошток, ышышты
Анаат аштэлтэш.

Михалэ токушты
Пырэн шагалы дэ,
Вэланшбй пинжакшым
Ишкэш сакалтыш дэ,
Атьажы вблкыла
Шекланэн анчалы.
Ты жэпын атьажы
Тамам шана ылы.
Атьажы мышкындым
Цаткыдын кормэштбш,
Сынцажым йылатэн,
Михалэм брбктыш.
Порт йырок анчалын
Михалэ лывшалт кэш,
Ик выртэш сынцаэш
Йакшаргын валгалт кэш.
— Кынамжы, тынь аты,
Йудышбй гань лият,
Малын, йа, кызытшбй
Такэшок тынь шият?—
— Тынь эргым атыл вэт,
Кэлтымэш лишашлык!
Ават йал кычэнэк
Пакурак кэшашлык!

Малан, йә, школышкы?
Малан тѣнь каштынат?
Атьятѣн шамакшым
Тѣнгәлә колыштат?!
Тишәкок шин пуштам!
Ух! Тѣньбѣм, опонгам!
Пѣртгѣцшѣ шин лыктам,
Кәлтѣмәш котомкам!
Атьяжѣ Михәләм!
Вѣр гундыш шывшәдә,
Кышәцѣн попазән
Калыпдон лывшәдә.
Крофинә шыжаржы
Лыкышты, мәгѣрә,
Бѣзәжѣм, Михәләм
Ужәшат сѣгѣрә.
— Идә ши! Идә ши!
Атьямжѣ, цәрнәмә!,
Михәлә бѣзәмжәт
Кыцәрәт шѣлѣмә!
— Атьи йә, колыма!
Михәләм пуштыда...
Малан, йә, тѣнгәжѣ
Калыпдон лывшәдә?...—
Михәлә йүкшѣ гань
Шамдымы лин колтыш,
Улы укә силадон
Амасаш кән колтыш.
Атьяжѣм анчалын,
Ойхыдон шүләлтѣш,
Остатка шайажым
Тѣнгәлә кәләсѣш:
— Атьи, тѣнь ит лывшы,
Бѣшкәок кәйәм вәт,
Кѣзѣйтәш цевәр кодт,
Йѣләок ат уж вәт...

Кымда ныр покшалны
Утлаок йонгата,
Вады тыр жәпѣнәт
Цилә вәц йук шакта.
Тѣйвәш солаштыла
Кармоньдон шакталтат,
Тѣштәкок тәгүвлә
Пиш сусун мыралтат.
Тавыкын тавыкын
Шарыквлә лавыкыт,
Тагышты, мѣндѣрнѣ
Араван кыдалыт.
Ныр пѣсмән тѣрѣштѣ
Михәлә шѣнцәлтә,
Кәлгѣнрәк шүләлтән
иәг йасын попалта:
— Бѣрвәзѣ әдәмвлә,
Пиш сусун йәләлтә,

Пәшәштѣм пыт кычән,
Колхозым виәндәт.
Мәнмән сәмнѣәнәжѣ
Күвлә ылыт вәл?..
Атьямжәт бѣндәжѣ
Ак ары моло вәл?..
Авәмжәт, бѣшкѣмбѣн,
Туанок агыл ач,
Сәдѣндон тѣдѣлән
Михәлә ак кәл ач? —
Михәлә нырышты
Тѣнгәлә попалта:
— Кышкы бѣндә кәмѣлә? —
Тѣдѣмәт шаналта.
Ныр вѣлнѣш шудывләм
Мардәжәт тәрвәтә,
Михәлә сагаок

Йыкыракан шишкалта.
Михәлә тәрвәнѣн,
Пакырак кәлдәлѣбѣ.
Орланән тамаат,
Мәгѣрәш тѣнгәлѣбѣ...
Тамазар лимбѣкѣ
Колыштәш: йук шакта.
Михәлә анчаләш —
Шыжаржы шалгалта.
— Михәлә, Михәлә...

Бѣндәжѣ лүдәтѣш:
Лицәт, тыгырәт,
Циләок вѣрәнѣш...
Эх!.. Атьям... Авәмжәт...
Мам бѣндә бѣштѣмлә?..
Михәлә йә, бѣзә,
Токына йлѣмә... —

— Укә!.. мѣньѣ укә!..
Токына мѣнь ам кә!
Шыжарәм... Тѣньжѣ вәт
Мѣнь сагаәм ат кә...
Крофинә сылыкын
Михәләм анчалы,
Сагажок шагалын,
Мәгѣрәш тѣнгәлѣбѣ...

Михәлә шыжаржын
Кидшѣм цат кормәштѣш,
Вѣдѣжгѣш сѣнцәән
Ашкәдәш тәрвәнѣш.

Бѣшкәтшок ныр мычкы
Михәлә ашкәдәш,
Икәнә ик вәкѣ
Шѣрәнәк анчылтәш.
Вады вәл монгырны,
Мѣндѣрнѣ пѣл куза.
Тѣштѣлә шѣрәнәк
Кѣдѣртѣш мугѣрә.

Цолгыжшбѣ шѣдѣрвлѣ
Пѣл лѣвѣк лин пѣтѣт,
Пѣвлѣжбѣ угѣцѣн
Шукѣм миѣт, шѣтѣт.
Тѣвѣ эчѣ лидѣштѣ
Ынгыр йук шакталта,
Имнѣи кѣтѣзѣвлѣн
Тылышты йылалта.
Тыл тѣргѣц ѳрдѣштѣ
Ик ѳдѣр шишкалта—
Михѣлѣн йаратым
Анажы мыралта:

— „Казонѳй покшалнѣт

Бѣрвѣж игѣт,
Ти бѣрвѣж игѣжѣм
Мѣлѣннѣ кычаш агыл.

Мылойѣц полкыштѣт
Ик цѣвѣр мойѣцѣт,
Ти млоѣцшѣдоны
Мѣлѣннѣ попаш агыл.

Кого ныр покшалнѣт
Морѣн игѣт,
Ти морѣн игѣжѣм
Тѣлѣндѣ кычаш агыл.

Бѣдѣр полкышты
Ик цѣвѣр ѳдѣбрѣт,
Ти ѳдѣр доныжы
Тѣлѣндѣ попаш агыл...“

Ти йукым колмыкы,
Михѣлѣ шагальы,
Вѣргѣц тѣрвѣнѣдѣ
Пѣтѣймѣш колышты.
Йаратым Анажын
Вѣт, йукшы йонгата,
Кѣзѣйтшѣ малан вѣл
Пиш ложнан мыралта?
Лидѣштѣ трѣкѣшток
Мыры йук йамын кѣш,
Пѣцкѣмѣш йыдышты
Цилѣок тырлѣн кѣш.
— Ана тѣннѣ, Ана...
Цѣвѣр кодт, ѳдѣбр...
Пѣц йыдын валгалтшы
Пѣлгомыштыш шѣдѣр...
Мѣнѣ тѣннѣм ам монды...
Мѣнѣ тѣннѣм йаратѣм,
Эчѣѣт мырѣмѣ,
Остаткам колыш кѣм...
Укѣ... Тѣннѣ ат мыры,
Йукѣтѣм мѣнѣ ам кол,
Бѣндѣ мѣнѣ анцыкѣм
Йѣрѣлтѣн тѣнѣ ат тол...
Михѣлѣ кидшѣдон
Лѣпкѣжѣм тѣкѣльы.
Ала корнышкыла

Ашкѣдѣш тѣнѣгѣльы.
Кышкы вѣл йыдышты
Михѣлѣ ашкѣдѣш?
Анѣѣт солашкышты
Мѣнгѣшлѣ сѣрнѣлѣш?
Мѣнгѣшлѣ ак сѣрнѣл,
Анцыкы ашкѣдѣш,
Кым уштыш кодын вѣл,
Алашкы лишѣмѣш.
Пѣцкѣмѣш йыдышты
Валгынцыш валгалтѣш,
Кѣдѣбрѣтѣш паштѣкшѣ
Мѣлѣндѣт рѣшкѣлтѣш.
Тѣвѣ арышыла
Кѣшѣцѣн йур йурѣш,
Михѣлѣн монгырѣш
Кѣннѣсѣбр, руй чучѣш.
Михѣлѣ ак шагал,
Ик ладын ашкѣдѣш,
Кынамжы цаклыдѣ
Йѣмѣшкѣ шыралѣш.
Анцыкы анчалы—
Ала гѣц тыл кѣйѣш,
Элѣктрист лампы гѣц
Сотыжы вазалѣш.
Михѣлѣ куштылгын,
Йонгаташ шѣлѣлтѣш:
— Алашкы шоамат?—
Цѣдѣйѣн пѣлѣштѣш...

V.

Ирокѣш Михѣлѣ
Пристинѣштѣ ылыы,
Йыл мычкы, прохотѣш
Кѣшкѣлѣ кыдалы.
Проходшы Йыл вѣдѣм
Кок вѣкѣ шѣлѣдѣ,
Кого араважым
Рупкѣ чѣнѣ лывшѣдѣ.
Прохотын кѣжѣ
Кок вѣкѣ шѣрлѣлтѣш,
Йыл кок сир ошмашкы
Талашѣн шыналтѣш.
Пристинѣш шошаш дон
Ионгаташ сѣгѣбрѣ,
Штурвалжы рульыцѣн
Сѣркѣлѣ, вѣктѣрѣ.
Пѣл сутка кѣмѣкѣ
Вѣрѣшкѣ шоѣвѣ.
Ик рушдон Михѣлѣ
Алашкы лѣктѣвѣ.

Михѣлѣн анцылныш
Корныжы пачылтѣш,
Тагачы кѣчѣ гѣц
Пѣшѣвѣш шагалѣш.
Михѣлѣ мѣндѣрнѣ,

Афтозаводышты,
Горький алаштышы
Кого гигантышты.
Вэрэмä шoэшäт
Пäшäшкй шагалэш;
Вадыжы лиэшäт,
Клубышкы ашкэдэш.
Михäлä клубышкы
Кэчбйнок со каштэш,
Пäшäзбй школышты
Твэхныкбй тымәннэш.
Тэнгälä Михäлä
Кэчбйнок анзылата,
Ударнык ылмыжым
Йäлләнät анчыкта.

VI.

Ольицä покшалан
кого уө кушкэш,
Вэрэмä шoэшäт,
Вэрэшбйжок шүэш.
Бйлымäш тэнгälä
Вәрбйштбй ак шалгы,
Бйлымäш гбйц ит кодт,
Тбйдбй вэт ак вычы...
Михäлä кэмбйкй
Солашты попэвбй,
Манэш-манэш шайам
Йбйр вäшок шäрэвбй.
Вбйдсбйнзä сагаат
Погынән шагалыт,
Михäлä гишäнок
Лоштышты шайыштыт:
— Онбисән äвäжбй
Тбйнь вара колынат?
Караси эргбйжбй
Торшшы шин лыктынат,
Михäлä кбйзбйтшбй
Тагышкы кән маныт,
Тагачы эргэмвлä
Мбйләнэм шайыштыт. —
— Эх Онтон äвäжэм,
Комунбйст ылэш вэт,
Сэдбйндон äтбйжбй
Поктәнжät лыктын вэт.
Лачокшок кэлэш йä,
Тэнгäок бйштбймбйлä,
Äтбйжбй ак колышт,
Йажонок тымдымыла.
Йужшы Михäләмок
Тэнгälән вырсалтат,
Йымыдылшывлäэт
Лоштышты попалтат.
Михäләм цилäнок
Тэнгälä ак попән,
Бйрвэзбй эдэмвлä

Михäләм ак вырсеп.
— Äтбйжбй пälбидä
Михäләм шин лыкты,
Бйндэжбй Михäлä
Ордбйштбй тагышты. —
Шбйрэнoк тэнгälä
Анажы шаналта,
Бйшкэ турэшбйжбй
Йукунок попалта.

VII.

Кок ият эртән кэш,
Михäлä со укө,
Тагыштакән ылэш,
Сирмäшбйжät, укө...
Бйндэ Карасиät
Вэс статбан шаналта,
Йужнамжы бйшкэдшок
Тэнгälä попалта:
— Пälәнät ам мышты,
Мбйньжät бйлбйнэмбйш...
Укө гбйц укэшкбй
Анчэнoк пбйтэмбйш.
Кригорин Николай
Кайынок гөрләнä.
Колхозыш пырэнät,
Портшбймät ум шбйндä,
Михäлä эргбйжбй
Лачокок попән ма?
Лачок колхозышты
Улан лимбйлä ма?
Йäлбйм анчалатат,
Ик ышын бйлälät;
Нырышкат лäктбйтät,
Ашныктән пäшälät.
Попәнжät ам мышты
Мам бйндэ бйштбймлä,
Колхозышкы пырашок
Йадмашым сирбймлä?
Ик кэчбйн вэс кэчбйн
Правльәннбйш кэätät,
Сэмнбйдон шаналтән
Колхозыш сирбйктät.
Мбйлämät вätбйдон
Шаналташ кэлэшбйш,
Ваштарэш агыл гбйнь
Сирбйктäш лиэшбйш.
Бйшыжы Керасин
Вэс вөкбй сäрнälбйн,
Цэркбйшкбй кашташат
Шоэнрäк тбйнгälбйн.
Бйлбймбй сэмбйньэт
Караси вэсбй лин,
Тбйнämжät такэшoк
Эргбйжбйм когон шин,
Михäлä тидбйлән

Лачокшым шайыштын.
Йымы укэ,-манмашэш
Атьажы шин лыктын.
Кызытшы тамалан
Михалэ аштэлтэш.
Цаткыды кит-йалжым
Ужмыжы пиш шоэш...
Йужнамжы Караси
Когонок шаналта.
Крофинэ бдыржят
Сылыкын попалта:
— Михалэ тагышты
Кызыт вал сарныштэш,
Тоқынажат бндэ
Тя толэш тя агэш.
Иканак Крофинэ
Кудышты шалгалта,
Мягбйрэн-мягбйрэн
Тянгэлэ мыралта:
— Йаратым бизамжы
Кыштакэн каштат вал?
Шыжарэт Крофинэм
Ашышкэт пиштэт вал?..
Тоқына бндэжы
Кынам тынь толат вал?
Эчэят пышкыды
Йукэдшым колам вал?
Крофинэ кудышты
Йукунок мягбйрыш,
Мягбйрым йук лошты
Мыры йукшат царныш.
Атьажы Крофинэн
Мыры йукшым колы,
Тыдын ойхым шижын
Сынца вьдшат толы.
Караси йуктөок
Куды анцыц сарналыбы,
Ампичыш пырышат,
Тумаиаш тынгальбы.
Первиок, шукерды,
Михалэ изи ылы,
Атьажы анцыкы
Куза, мадэш ылы.
Анцичыш кэаат,
Пелэдышым кйреш,
Тырэшыжы аңалтэн
Тотлы пышым нелэш.
— „ Аты, аты, анчалма,
Махань сары пелэдыш...
Ат палы ма? Тидыжым
Крофинэлан кйрамьш...“
Тыды бндэ эртэн,
Михалэ укэ ылэш,
Кызыт бндэ тагышты,

Аньят кизн каштэш?
Тянгвлэжы солашты
Пашам бштат, блат,
Нырыш лактыт, мырат,
Шумымат бивьртат.
Бдыржы, брвэзыжы
Цилан колхозышты,
Компарты ажемб
Социализм корнышты.
Йагылыш сынцажым
Караси лүлтальбы,
Эртышым шаналтэн
Ойхыраш тынгальбы.
— Эргымым... Михалэм!..
Мам мбньы бштышым?..
Арсэнтин шайадон
Тинэрыш шоктышым.
Михалэ мбланэм
Лачокшым шайыштын,
Комсомол полкышкат
Кэлэш ылы—каштын.
Укэ... Мбнь колыштам,
Эргымлан бньанэм,
Кызыток кэйэмат,
Колхозыш сирьытэм!..

VIII.

— Шу лидэ, атьамвлэ!
Кыцэлэ блэдэ?
Крофинэ... Авамжят,
Цилан хытырэдэ?
— Ох, шумэм, ма вара?..
Михалэ!.. Бизамыш!..
Палэнат шым керт вэт,
Руш ганьы лянэтыш!..
Крофинэ шыжаржы
Мягбйраш тынгальбы.
Михалэн атьажят
Сынэжым бштылыбы.
Кок и вэт эртэн кэн
Михалэ кэн ылы,
Кок и вэт сагашты
Эргышты укэ ылы.
Кызыт вэт тоныштат
Колхозыш пырэнбят,
Тагачы, иргодым
Со тидым вычэныт.
Бндэжы сагашток
Михалэ шалгалта,
Шыжгата йукшыдон
Йыралтэн попалта:
— Тоқына ик тылзэш
Канаш мбнь толынам,
Колхозыш пырымдам
Корнышток колынам.
Аты, мбнь сусу влам,

Колхозыш пырэнат,
Эрбйын шамакшым
Ышышкэт пиштэнат.
Тынь бндэ солашты
Колхознык-ударнык,
Мбнжбй заводштыш
Ровочый—ударнык...
Михалә атьажы
Сагарак шагальы.
Шужы гыц элтәлән,
Цаткыдын шывшалы.
Вады лин, рймәлгы,
Анчэнок йыд лиэш,
Кангыж йыдынэтшы
Тыр гыцат тыр лиэш.
Солашты йанганжы
Варышкы вазалэш.
Варажы йыдышты
Тылзбжы анчалэш.
Ти жэпын, карэмдон
Михалә ашкэдэш,
Корны кок вәкылә
Шырэнук анчылтэш.
Сынцажәт мам ак уж,
Эртышы аштәлтэш.
Тывәш йә шапкәрлә
Тынамшок, шыжгалтэш.
Анбиржәт йогалта,
Выд йукшы шакталта,
Садыжат шалгалта,
Шыжвбкшәт мыралта.
Михалә пичы мыч
Ашкэдэш. Анчалэш...
Ма вара? Анажы
Садышты сәрнбләш.
Михаләм ужмыкы,
Ана кож бирән кәш,
Шумышты тамажы
Тәрвәнән, ылыжәш.
— Михалә ылатыш...
Ох!.. мбнбй шым пәлы...
Кидыштым кычымык
Ана пәләштәлы.
— Ана... мбнб толынам...
Тыньым мондыдәлам.
Тынь кыцә ыләнәт,
Мбнбй пәлыдәлам...

Анажы тамалан:
Тә сусум шижбнәт,
Тә эртыш кәчбвләм
Вуртышток аштәнәт,
Михалән лицәгыц
Сынцажым ак колты,
Попашат, төрөкок
Тыдбндон бш попы.
Варажы лаштышты
Шайажат шывшылаты,
Ана вәт мәгырыш,
Кымылжы пачылаты...
— Ана ит мәгыры,
Остаткам кәләсәм...
Эчәт тылзбшты
Горький алашкы кәм.
Бшкәтәм бнәм кә,
Тыньымәт нангәнәм,
Ана, мбнб тынь донәт
Икварәш ылыбнәм...
Шыдбврлә кұшыцын
Валгыдалтыт, анчат,
Михалә дон Аннаат
Курым ыләш, шанат...

Автозаводшты
Михалә—ударнык,
Бндә вәт Анажы
Сагажы—ударныц.
Комсомол силаштым
Заводәш пиштәнбт.,
Социализм пәшәшкы
Цаткыдын пижбнәт.
Атьажы тоныжы
Колхозым виәндә,
Эргыжын ышдонок
Пәшәжым пыт видә.
Блымәш корныжым
Караси вашталтән,
Йых тышман ваштарәш
Пәшәжым тәрвәтән.
Кулаквлән попвлән
Шайагштым өрдбшкы!
Комуньист партынан
Шудымбм пәшәшкы!

„Красный Октябрь“ колхоз

Истори гыц

Труйышы марывлән истори циләнок ик ганьы ыләш. Ик вәрц руш капиталыст; купәц йыхвлә пйзбйртәнбйт. Пйцкәмбш мары халыкым кыравәнбйт. Вәс вәрцбн солаштыш мары кулаквлә, ләсөпромышльәнниквлә кыцәлә лиәш тйнгә кыләнбйт. Нинбшты гйнь мары ылыныт гйньят, труйышы марывләм шык руш капиталызмлән алталаш йажон палшәнбйт. Марывләм кок вәрцят таманбар шүдб и кыт мычкы пйзбйртән урдәнбйт.

Пйнгәль-Парнынгәш соланат историжб тйхәнбок. Тиштят, мол солаштыш ганьок, киндб ситбдә. Нужда. Пйцкәмбш. Нәзәрбн, бйлбмәш. Ляврә. Тымәнбтбмәш. Йбйрвәш ситбдбмәш. Бйлбмәш тәхәнбб ылын.

Ти нәлб, йасы бйлбмәшбм мондаш марәтвлә кавакышкы кәят. Мырат. Икәнә-иктбштбн нәрвләм ньәпцбйртблбнбйт. Ордбж лувләм кбйрбнбйт. Шбйжб пйцкәмбш ййт кодым моло әртәйшят ак ли ылы. Иктә огол гыц, киль ма сойток тбкнә: мышкынды пичб мәнбб кбйрбк.

Бйлбмәшбн корныжат укәләок чучәш ылы. Тәвә кәә-кәәят, тура-йырланышкы валән кәмбләок, бйлбмәшбн

мычашыжы пйтбмблә чучәш ылы. Мам бштбмблә, кышты корны? Кышты корны, кыды сәмбнь кән пургы? Шим пйцкәмбш ййт гань бйлбмәш.

Ти бйлбмәшбм „прамой корнышкы“ колташ Пайгыс кырык тбйр гыц поп тбйшкб толыккала ылы. Тидбйжб корным тбйврб ажәдтә, кынары „худа шанышывләм“ ләсән каштын. Кынам, кү, кышты, мам ваштарәш попа, цилә кужы үпәт жандарым доко шокта ылын. 1913 ин сәдбйндонок вәт Пйнгәль-Парнынгәш марывлә шбйжб йыдым, кужы үпәдбм тодын шбйндәнбйт.

Марывлә докы попәт „тымдаш“ мимбкбйжб, йадыт ылын:

— Вара, кыцә нәзәр гыц ләктәш лиәш? — маныныт.

Попәт, „пуры“ шбйзәйжбм пблгом-ышкыла бштәләл колтаат, йбвбйжә йукшы дон:

— Труйаш кәләш. Постым айыда. Сулыкым идә бштб. Мам тиштбш бйлбмәш гишән шанәдә? Тиштб мә шуку ана бйлб вәт. Вәс сәндәлбкбштб шуку бләвә. Тбйшәк когон йәмдбләш кәләш. Идә шыкланы. Тырхыда, — тәнгәлә топылот попа ылын.

„Красный Октябрь“ колхоз. Колхозныквләжб шбйзят.

Ты нүж вэдок ёшкэжы, марывлә гыц: киндымат, оксамат, мынымат, мижымат да молымат, мам лиэш цилә погән.

Руш капиталыствлән, поплан палшышы, куғижән дә тйдын чиновныквлән лакэйвләштй Пынгэль-Парнынғаштат ылыныт. Ниништй лач йингыбсш пиләок начальныквләнцлны кымал шалгәнйт. Солаштыжы марывләлән ёшкэ кымалыктәнйт. Сынца кыраток кыравәнйт. Алталәнйт.

Васиков Пётыр. Кү вара ти марым ак палы? Кышты ак паләп? Хазанышты, Угарманышты, Рыбынскишты. Йырвәш паләт.

— Мёнй ёшкэ хоза ылам. Окса цилә ёштә. Мырымат мырыктән кәрдәш. Мәгьртәнәт, — манын йумәшвлә годым сьгырәл колта ылы.

Лачокок попән. Шуки пурй эдәм сьнзәвдвләм Васиков Пётыр йоктарыктән. Тёжәм мыжырын положавләм айыктәйт, тумвләм роктаат, пәл, и кыт мычкы оксавләм поктылыкта ылы. Пәшә тәр оксалан миэтәт вәштылал вәлә колта ылы:

— Окса укә. Йизиш бычалыма. Качкашәт укә гынй, киндым нәлёмә. Пуэм, — манын попа ылы.

Киндым күсёләт пуән, оксалаат выжалән. Күсёлә нәлёмкы, ик пут вәрәш пудак пәлёмкы тұлёмкы

ылы. Оксалажы пазарыштыш гыц кок пай большы.

Марывлә тидылән шуки ровотайәнйт. Шуки тиды алталән. Шуки сьнзәвдём йоктарән.

Тидын тосыжы, кәрәк пи дон котылаок сорәдәл ёләнйт гынәйт, Бабушкин Иван ыләш. Анцылвачшым вәлә пижыктә, лапкашкыжы ләктәш ылы.

— Ёлём годым, ёлёмшәш, колымыкы ёләш ак ли, — манын попа ылы.

Ёлән. Шуки әдёрвләм вычымәшкәт пуән.

— Пиш пурй ылам вәт, әдёрвләм ычымәшәт пуэм, — манын попа ылы.

Вәрәмәштй тұлән ат шокты гынй вәлә токәт миәйт, ма попаза тйдём намал нәнгәй ылы.

Тәгүлән жалывайәт. Правльәнтьәш кәшәш. Тёштй тынёммок вырсат. Стражныкклан кәлөсёшәш, тйдёмкы тынёммок шин шьндә.

— Нәлөнәт гынй, вәрәмәштй тұлёмкы, — вәлә манывдаләш ылы.

Спичкә нәләш моло Бабушкин доко мимёккы, пөртйштй гынй, лапкашкат ак ләк ылы:

— Копәкәшәт лаплашкы ләктәш ак ли, кәок — попа ылы.

Солашты кымшы туз эчә ёлән. Тиды Мирәков Иван. Лабазвләштйш

„Красный“ Октябрь“ колхоз. Правльәнтьәш чльәнвлә дон бригадырвлә. Шьнзәт: Саватьәйәв, Шуралькин. Зотын Дәскин, Николайәв.

крис гань тидь йой былыч.

— „Улан ылам, Пайан. Йажо бѣлэм“ ныйгынамат,—манын каштэ. Выргэмь-мат йӄал анцылны ныйгынамат прамойым читэ. Тумышан мѣжӄар, тумышан ыжгадонат шуку каштын. Тидьн доко полбутилкѣ ӄракӄам марывлӄӄ кышӄнӄш нӄлӄбӄн миӄтӄт:

— Иван, киндѣм кӄсӄбӄн изиш ат пу вӄӄл?—йадыт.

— Укӄэ вӄт. Прават укӄэ. Мӄбӄнжӄын кышӄӄц вара лиш?—манӄш ылыы.

Мары сарвала-сарвалат, лӄктӄш тӄнгӄлӄш. Тӄбӄнӄм вара Иванӄт „пурӄм“ кӄӄӄ.

— Тырлай, доко изиш киндӄм улы вӄкӄт. Пуаш, пожалы пуӄн кӄрдӄм тама дӄӄ, согласыш тӄӄ пырӄт, тӄӄ агыт.

— Мам вара?—мары сусун йадын колта.

— Мӄлӄндӄдӄбӄм ӄӄл алыкӄдӄбӄм ӄрӄбӄмӄш пу,—смӄлан Иванӄт йадылдал колта ылыы.

Бӄжӄӄл гӄбӄнӄт, мары тумайалӄш-тумайалӄшӄт ик ӄнӄм, ӄӄл алыкым Иванлан тӄрӄш пуӄн колта ылыы. Тӄрӄш пумы мӄлӄндӄбӄжӄбӄмат марывлӄӄӄ бӄшкӄок ровотаӄйӄн пуӄнӄт.

Мӄлӄндӄбӄвлӄм ти ладын шуку Мирӄков Иван тӄрӄш нӄлӄбӄн бӄлӄн.

Кым кулак. Вӄбӄрӄйӄшӄвлӄӄ. Халык шӄӄ нӄбӄгӄбӄшӄбӄвлӄ-кидӄбӄшӄтӄшӄтӄи сола халыкым кычӄн урдӄнӄт.

Пӄрвӄрӄӄкӄшӄт кулакӄтвлӄ сӄдок

пӄбӄзӄбӄртӄнӄт. Бӄлӄбӄмӄш соок ик сӄмӄбӄнӄ ӄртӄн...

Совӄт власть Пӄбӄнгӄль-Парнӄбӄнгӄш солаштат, мол вӄрӄшӄӄи ганьок, бӄлӄбӄмӄшӄбӄм вӄшталтыш. Солашкы у шӄлӄбӄш, у сӄмӄбӄнӄ бӄлӄбӄмӄш пырыш.

Ти у бӄлӄбӄмӄш пырым гишӄн, солаштыш колхоз кушмы, шӄӄрӄбӄмӄи, когоӄмӄбӄи гишӄн, „Красный Октябрьӄбӄрӄбӄн“ бӄлӄбӄнӄмӄш гишӄн колхоз-нӄыквлӄ пишок ак шайыштӄп. Йадымыкы моло:

— Ма, йӄӄлӄбӄн солашты колхозывлӄм бӄштӄтӄт, мӄнмӄн солаӄшнӄӄт колхозым бӄштӄшӄнӄӄ,—маныт.

Тӄнӄгӄ шайыштмаш ак ситӄт, колхоз вуйлаалтышы гӄбӄц, мӄӄ пыток тӄргӄбӄшнӄӄ. Смирнов Кузьма колхоз прӄдсӄдӄтӄлӄ, колхозжы гишӄн тӄнӄгӄ по-па:

— 1930 и. Коммунист парты, Сталин тӄнгӄбӄн йӄбӄлмӄбӄдон, труппышы хрӄсӄнӄвлӄм колхозышкы ушнаш ужӄш. Кышты, тиштӄӄи мол солավлӄштӄӄи колхозывлӄм бӄштӄбӄкӄлӄш тӄбӄнгӄльӄвӄбӄи. Тидьм ужын, мӄнмӄн нӄзӄэр хрӄсӄнӄвлӄн йӄн тӄырхӄн бӄш кӄрт. Мӄӄг, йанвар 16-шы кӄчӄбӄн, 1930 ин „Красный Октябрь“ колхозым 11 хозайства бӄштӄшӄнӄӄ.

Тидь пиш потыкӄ: колхозым органыӄуӄйӄн шӄбӄндӄнӄӄ, правлӄбӄнӄбӄи дон рӄвкомиссӄбӄм айыраш йасы. Колхозышты—Смирнов, Зотын дӄ Шуралькин фамӄльбӄвлӄ вӄлӄ. Нинӄбӄвлӄ

„Красный Октябрь“, колхоз Сӄк йажо имнӄбӄвлӄ:
„Красавица“, палнӄжы „Кобайн.“

йял гыц анцыцырак кэнййт. Тылэц пасна, нинблән, нэээр ылынытат, качы йасыжат когон тькнәнйт, колхозышкат пйтәрли ушнәнйт. Вара, чуч-чуч, правльәннй дон рэвкомисим бьштән кәрдәннә.

— Мә пашәм пакыла видәш тьгәлнә. Колхозым пйтәрли организуиймыкына, мә такешым вэлә бьштәнә, шукужок машанәнйт. Шочым үдбим анцыц, зэмльәмэр моло тольбат, анчат: мә лачоккок колхозым бьштәнә.. Вара эчә 11 хозайства пырәвбй. Мәнмән колхозыштына изигә, когөгәжбй 106 эдәм лин шьбнзэвбй.

Пйтәрлиш ин сола хозайства цилә пашәнәвләмөк, пәрви, бьшкә турәш ылына годым, мам кычылтынна, тьдбьндонөк ровотайәннә. Кырлалаш моло гьннәйт ик льәмәхән плугдон вэлә вәрәштй.

Вара, сила нәлмбй сәмбьн, мол машинәвләмәт нәләш тьнгәлбнә. Зиг-загым 5 ширәм, пәрвиш пу ширәвлә вәрәш нәлбн шьбндьшнә. Кьлтә шимбй машинәм коктым. Тьбрәтмбй машинәм. Кок пуалтым машинәм. Тылэц пасна, мәнмән нырышкы ижбй пйтәрли шьбм рәдән үдбим машиә пырыш.

Мә колхоз бьлбймәштй, ашкәдәш тьнгәлшбй әзәлә изи ашкылым анцыкыла бьштән колтышна. Сэдбьндонөк 1931 и мычкы колхозышкына угбьц кымлы шьбм хозайства пырәвбй. Колхозыштына кокшүдбй нбйрллбй бьндәкш эдәмән вьслбй шьбм хозайства лин

шьбнзбй. Пашә бй ш т бй ш имнбй вольыкна, кы м л ы и к т бй ш погыныш. Ик льәмәхән п л у г ы м йыксырок бьштбьшнә, кок льәмәхән дон вашгалтышна. Ти инөк 40 имнбй пырыман сара бьм бьштбьшнә, имнбйвләм ик вәрәш шалгыкташ тьнгәлнә.

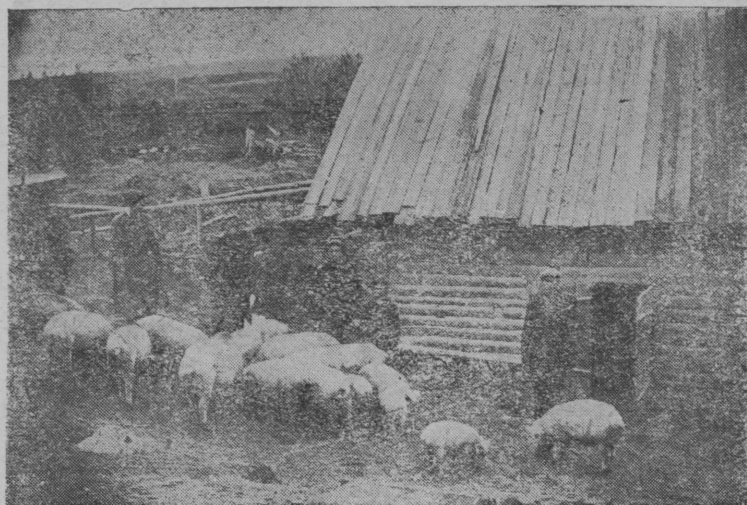
1932 ин шочым үдбймәшәш, угбьц 14 хозайства пырәвбй. Циләжбй кокшүдбй шьбмлу нбл эдәм лин шьбнзбй.

Пашә бьштәшәт колхозышты и гьбьц ишкбй мә тымәнш миәннә. 1930 ин пашә тәрбьм циләлән иктөр тьләнә. Когораквләлән 20 пут киндбй, изирәквләлән 10 пут. Кәрәк ровотайы, кәрәк ит—циләлән иктөр. Тьбй гишәнок пашә дьсципльинбй лышкыды ылы. Пашәшкбй циләнок ләктәлыт.

1931 иәт тьнгөк шон шагальы. Ийуль тьлзбй йәктә ти инәт пашә тьнгөк кәш. Вара мә „у обстановкы, хозайства стройымашты у задачывлә“ гишән Стальин тәг ийунь 23-гь кәчбн хозайствәнбйквлән совешәннбшты шайыштмы паштәк, пашәм сдьәльшинбьдон бьштәш тьнгәлбнә.

Сдьәльшинбьм пыртәннә гьннәйт, прамойөк агыл ылыбн. Кү кәчбй мыч ровотайән, тьдбьлән пандывләм вэлә шьбндәннә ылын. Качәствы анчымаш моло укә ганьөк ылын. 1931 ин 14 тьбжәм пашә кәчбм ровотайәннә. Ик пашә кәчәш кут кьрвәнгә киндбй вәрәштбн.

1932 ин цилә пашәвләәш 12350 пашә кәчбй пәтән. Кәчәш 13,5 кьр-

„Красный Октябрь“ колхоз. Сасна фәрмбй.

вэнгä вәрәштѳн.

1933 ин цилä пәшäмоқ сдвәльщинѳ сәмбнѳ колхозна бѳштән миән. Пәшä нормат лүктәлмѳ лин. Качәствм анчаш тѳнгәләннә. Цилä пәшәм 12000 пәшä кәчбѳштѳ пѳтәрәннә. Ик пәшä кәчәш лач ирсә киндоқ вәлә 22 кѳрвәнгә попазән дә эчә роқолма 30 кѳрвәнгә.

Цилä ивлä йбдәоқ колхозна госу- дарствылан цилä заданьвләмоқ вәрәмәштѳ түлән миән. Ньигынамат ньимахань пәшәвләмәт тормыжлән шалгыдә. МТС полытотдвәл цилä пәшәләннәоқ тәнә пиш кого палшы- кым пуән, —манын Смирнов Кузьма шайажым пѳтәрѳш.

Колхоз пәшä гишән, тидѳн куш- мащ пингбдәммәш гишән кытырым годым, колхоз бѳштѳш әдәмвлә ги- шәнәт шагалмыла.

Смирнов Кузьма колхоз прәдсәда- твәль. Кандьидат парты. Пиш когон, бѳшкѳмжѳм жәләйбдәоқ пәшәм бѳштә гѳнвәт, ньигынамат бѳшкѳмжѳм ак хвалы. Мам шон йадышташ тѳнгәл- мѳкәт:

— Мбнѳ кого пәшәм бѳштѳдәлам, парты мам шүдә тѳдѳ вәрц вәлә кѳрәдәләм, —манәш.

Шайыштмы годым, йәл сѳнзәшкѳ ак анчы. Гәрви когон пѳзбѳртән урдә-

нѳт, нәзәрәш кушкынат, кѳзбѳтәт со шәкләнә.

Колхозым пингбдәмдѳм вәрцшѳ гѳнѳ пиш когон кѳрәдәләш. Колхоз правльәнбѳ ләвәдәш лвәс ак ситѳ ылынат, Смирнов Кузьма бѳшкә пѳрт ләвәдәш йәмдѳлѳмѳ хангамоқ колхоз- лан пуән колтән.

Смирнов Кузьма ганьы молы кол- хозньыквләәт улы.

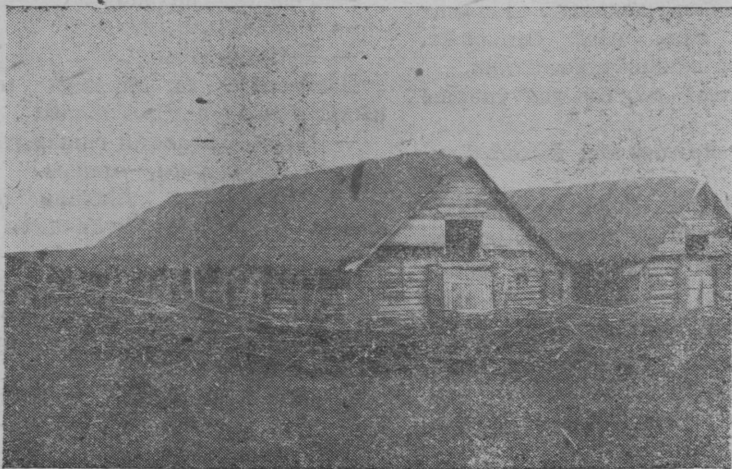
Сальәйәв Иван—колхоз организу- йымыкоқ тѳшкѳ пѳрән. Коқ и год- шән завхозышты пәшәм бѳштә. Йѳт пәлѳм, кышты, ма киә йадыкат цилä кәләсэн кәрдәш.

Чәстдон пәшәм бѳштә. Мол колхоз- ньыквләәтәт тидѳм йаратат.

Колхозым пингбдәмдѳмәш вәрц цилä колхозньыквләоқ крәдәләнѳт. Ги гишәноқ киндѳ шачыш и гѳц ишкѳ когоәм миән. Тәвә ти гишән цифырвлә бѳшкә вәрцбнѳштѳ бѳшкә- оқ попат. Ик га гѳц киндѳ шачыш ләкмәш тәнә кушкын миән:

	1931 и	1932 и	1933 и
Ыржа . .	9,5 ц	9,1 ц	17 ц
Шож . .	4,6 ц	5,8 ц	8,6 ц
Шѳльѳ . .	4,6 ц	3 ц	7 ц

Ти ладын киндѳ ләкмәшәш колхоз- ньыквлә шагалаш ак сѳрәп. 1934 ин ик га гѳц ыржам 20 цәтнѳрѳм,

„Красный Октябрь“ колхозын коньшны.

шожым-15 ц, турим 170 цэтнээрѳм
нѳлѳш сѳрѳт. Колхозныквлѳ тѳхѳнѳ
ого пѳшѳм вѳлѳкѳштѳ нѳлѳлнѳт.

ПАРНЫНГѳШ ТИДѳМ НЫГЫ- НАМАТ УЖТѳ.

Октявр 21-шѳ кѳчѳн „Красный
Октявр“ колхозын празвык. Ти
колхозѳш цилѳ районштыш праз-
ныкым польитѳдѳл бѳштѳн. Хынавлѳ
шукын погынѳнѳт. Ровочѳйвлѳ. Ор-
дѳж гѳц толшы колхозыныквлѳ.
Бѳшкѳт хрѳсѳнвлѳ. Анцыц кѳшѳ
колхозын пѳшѳм цилѳнок анчаш то-
лыныт.

Духовой оркѳстѳр тѳнѳ когон
пѳтѳрли прольѳтар гимбѳнѳм мѳгѳрѳ-
ктѳш.

Колхозныквлѳ шукѳрдшѳн, шо-
шымшѳнок, празныкѳш йѳмдѳлѳлтѳ-
нѳт. Ик иѳшѳм тѳнѳ ир пѳтѳрли
тѳнѳ ѳдѳмѳ. Самлашат нырышкы
колхозныквлѳ тѳнѳ пѳтѳрли лѳктѳ-
нѳт. Кыды-тидѳ бѳшкѳт хрѳсѳнвлѳ,
кулак шайам колыштынытат сам-
лымым ваштылыныт:

— Пѳшѳдѳмѳвлѳ самлаш лѳктѳн
шагалыныт.

— Ку вара киндѳм самла?

— Тѳотѳана, папанавлѳсамлыдѳлыт
доко, киндѳм сѳдок качкыныт, — манын
попѳнѳт.

Нѳимаханѳ манѳш-манѳшлѳнѳт кол-
хозныквлѳ бѳнѳнѳдѳлыт. Нѳимат
колыштѳлыт. Кым гѳнѳ самлѳнѳт.
Сѳдѳ гишѳнок икиѳшѳт йѳжо лин.

Цилѳ пѳшѳмок кѳнѳж гач ударны
ѳртѳрѳнѳт.

Тидѳ цилѳ празныкѳш йѳмдѳлѳлт-
мѳш ылѳш...

Октявр 21-шѳ кѳчѳ бѳрвѳзѳвлѳ-
лѳнѳт, когоракланат ныгынамат, ак
мондалт. Кѳзѳйт йѳктѳ тѳхѳнѳ кѳчѳ-
жѳ литѳѳт.

Колхоз празныкѳтлѳн сѳк пѳтѳр-
лиок бѳрвѳзѳвлѳ сусу ылыт. Уштѳ,
покшым вазын шѳнзѳн гѳнѳѳт, та-
гынамок ирок нѳнѳ колхоз правлѳѳ-
нѳѳ докы погынѳнѳт.

Кыргышталыт, саслат, мадыт, ваш-
тылыт. Тангыра изи йукушты мѳндѳр-
кок шакта.

Нинѳм анчѳн-анчѳн, шоңы кѳчѳт,
шоѳн-шоѳн пѳлѳбѳвѳц айар йѳвлѳштѳм
кайзыкталѳш дѳ вара мѳнѳшѳк пѳрѳн
кѳѳ.

Бѳрвѳзѳвлѳм анчѳн, шоңы кѳчѳт

мам вѳл шана?

— Нинѳлѳн кушкаш вѳсѳлѳ, нѳлѳ
ужтѳок кушкыт. Йѳсы нинѳлѳн ак
тѳкнѳ. Тѳнѳ кушкашышты колхоз-
влѳ палшат, — манын шанымыла вѳлѳ
чучѳш.

Бѳрвѳзѳвлѳ мѳнмѳн бѳлѳмѳштѳш
анцыкыла бѳлѳшѳшылык ылыт. Нинѳ
мѳ шѳндѳм пушѳнѳнѳн кѳцкѳм кач-
кыт. Нинѳ социѳлизмѳм стройѳн
шѳктымашымат ужит. Сѳдѳ гишѳнок
бѳрвѳзѳвлѳм мѳ йѳратѳнѳ. Пѳшѳвлѳ-
нѳмѳт кѳнѳшѳнѳ.

„Красный Октяврѳрѳшгѳт“ праз-
нык бѳрвѳзѳвлѳ гѳц тѳнѳлѳѳ. Нинѳм
Кырык Мары райисполком вуйлалты-
шы Малышѳв тѳн ирокок погѳн дѳ,
колхозывлѳн бѳлѳмѳш гишѳн кѳнѳшѳ.
Бѳрвѳзѳвлѳ пиш сусу ылыт. Кыцѳ
вара сусу ат ли? Нинѳ дон совѳт
власть вуйлалтышы бѳшкѳк попа.

Малышѳв тѳн, бѳрвѳзѳвлѳм йѳжон
пѳлѳѳт, йѳжон тѳнѳл мышта:

— Лѳнѳнѳм пѳлѳдѳ! — бѳрвѳзѳвлѳ-
гѳц йѳдѳш.

— Пѳлѳнѳ, — манын бѳрвѳзѳвлѳ рѳж
цилѳн кѳлѳсѳт.

— Сталинѳм пѳлѳдѳ...

— Пѳлѳнѳ.

— Кальинѳнѳм.

— Пѳлѳнѳ.

— Эчѳ кѳм пѳлѳдѳ?

— Ворошиловым.

— Будѳонныйѳм...

Шайынок ик бѳрвѳзѳ мылахай
пѳлѳбѳшѳм вѳлѳ тѳрлѳтѳлѳѳ:

— Мѳнѳ Тѳѳльман гишѳн газѳтѳш-
тѳѳ эчѳ лыдынам, — манѳы.

— Анчалдок... Маханѳ пѳлѳшѳѳ
ылыда. Ти пѳлѳмѳштѳвлѳдон кол-
хоз стройымаштат пиш кого палшы-
кым пуѳн кѳрдѳдѳ. Изинѳ годым мѳ
пѳлѳнѳн гѳнѳѳт, тѳмѳнѳ кѳртѳлна.
Мѳнмѳм тѳмдаш ирѳкѳм путѳлыт.
Тѳлѳндѳ тѳмѳнѳш кѳлѳш...

Колхоз пѳшѳштѳт тѳ кого палшы-
кым пуѳн кѳрдѳдѳ. Нырышты вуйвлѳ
погаш, азым нырвлѳм вольык ташкы-
машгѳц пѳрѳгѳш, дѳ молы коѳ пѳл-
шыквлѳмѳт пуѳн кѳрдѳдѳ.

Тѳлѳц пасна, бѳшкѳ бѳлѳмѳшѳштѳт
йѳжоракын, культѳрны бѳлѳш кѳлѳш.

Цилѳнок нѳм ирок йѳдѳ мышкыда
вара? — шайышты-шайыштат йѳдын ко-
лтыш.

— Цилѳнок агыл...

— Мыйн мышкам...

— Мыйн агым, Ырвэзйвлә шайышташ тыйгальвэй.

— Пум, шум, пйлышым топлот ирэн урдаш кэлэш. Тыйнам вара здорова лидә. Тыләү пасна, пөрт көргөйм ирэн урдаш цауыда. Топлот мышкыктыда. Ирештй билән вәлә здорова лимйлә.

— Клоп, тараканвлә-нинй кулак ганьок труйышывләм качкын биләт, нинйым йыксыр пйтәрәш кэлеш.

Малышәв тәг эчә попыш-попыш дә:

— Тйләндә мыйн мадышым кандәнәм,—маньы дә, тйшәкок мадышвләм анчыкташ тыйгальбй. Мадышвләштй пиш потыкәвлә ылыт. Имньивлә, шарыквлә, ышкавлә, крольик, комбы, лыды, цйвй, әптән дә молат. Шукы мадыш, йажовлә ылыт.

— Ти мадышдон мадта дә әтйәдәвләлән йажо волькым урдыктыда. Ышкәйт вольк анчаш, пәрәгәш палшыда.

Шайам пйтәрйым анцы:

— Цилән колхозышты ылыда вара?—йады.

— Циләнок агыл,—маньын Ырвэзйвлә логйц сылык йук шактән колтыш.

— Колхозышты ада ыл гыньәт, идә сылыклары. Колхозышкы пыраш кэлеш. Труйышывлә пырән көрдйт. Тоқыда мимйкйдә, әтйәдәвләм колхозышкы пыраш үждә.

— Әтйәнәвләм соикток колхозышкы пыртәнә,—маньын,—Малышәв тәг дорц Ырвэзйвлә шәләнәвй...

Ти нүж вәц ольицәштй, столовийышты, колхоз правльәнйышкәт хынавлә погынәнйт.

Стройалт шагаләвәт, колхоз хозйства анчаш, музык дон кәвй.

Музык йукәт циләм ольицәшкй лыктәш. Пөртәшйжәт иктәт йш кодәп вәкәт. Кыдыжы ләктын ак көрдтәп дә, окньа вашт пәлә ләктын анчат. Ырвэзйвлә вәлә, нинй кыткылаок ййрвәш шот.

Мыйн сагаэм Зотын Пәтр 70 иәш тьотъа ашкәдеш.

— Йажо вәт,—манам.

— Мыйн служымәм годым, армиштәт тәхәнә музык укә ылы. Парабан вәлә мй годымна ылы. Пара

бан йук дон кыйнйылшй хрәсәнйвләм, завотвләштйш ровочийвләм тәмдәш колтат ылы.

Тй вәрәмәвлә шукәрды ылыныт. Ындә йшкә хоза ылына. Армиштй мыйн тәхәнә музыкым колтәлам, кйзйт солашкынаок толын. Колхоз йлймәшгйц кйзйт колымат ак шо, йлймәш тыйгәләлтйн вәлә,—маньын шайыштәш.

Тәнә полән кәмәштйнә строй нырышкәт корьидон ләктын шо. (Колхозын двoryшкы ыржа азым ныр вашт корьы кәә).

Нырышкы ләкмйкй ыржа азым төрөк сйнзәшкй көрйлтәш. Жар партыш гань, их шуды тырапаат укә. Йажо азым.

— Азымна йажо вәт?—маньын Зотын Пәтйрәт мйләм анчыкта.

— Йажо киндй шачышым нәлбидә, манам.

— Ровотайашыжы эчә кыцә ровотйәнә. Пәрвишйлә кок гәнә кыралын вәлә үдйдәлна, кым гәнә кыралын үдәннә. Тйдйндон мәнмәм азымна йажо.

— Колхоз двoryшкы миән шонаат, хынавлә хозйствәм анчаш тыйгальвэй.

Хынавләлән пйтәрлюк имньи волькым анчыкташ тыйгальвэй. Колхоз коньушчыы гйц иктын иктын видән лыктыт.

Тәвә „Колльәктивислйм“ лыктәвй. Шим ожы. Коктынәт кычән цәрәш ак ли ганьок. Поствайкин Михәлә, старшый коньух, чуч-чуч кычән цәрә.

Вара „Чурбакым“ көк ожим лыктәвй, тидәт тйхәнйок.

„Красавицйм“ шим вйлыым лыктәвй. Орловски породы дон әвәжй каштын ылы. Тидйн цамавләштәт пиш йажовлә.

Цилә имньивләм лыктын пйтәрәвәт, остаткаеш көк ожим—„Комбайным“, нйлыбтйн чуч кычән цәрәт. лыктәвй.

Имньивлә колхозын йажовлә.

— Кышкыж шйндйн кыдал кәмок шөш,—маньын помпольит йурин тәг попа.

Йурин йажо имньивләм пиш йаратаат, тырхән ак көрт, ик имньи докы мй-кутан аварцы вйләү саваат вәсй докы мй—пүвләм анча, кымшыжын аржа вим кычаләш.

Йүрнүм колхозныквлә анчатат:

— Лач цигәнок ыләш. Имнүм пиш йарата,—маныт.

— Имнүм йәраташ кәләш, тәйнәм вәлә ровотайашат йажо.

Колхозын имнүи шалгыктым вәр йажо, шокшы. Уштәи, мардәж пырән ак кәрт. Цилә имнүи пасна кыдәж, йәшлә, вал. Пукшашат суткаш ик имнүилән 8 кырвәнгә киндүм, 30 кырвәнгә шудым дә мол качкышым пукшат.

Имнүрвләм хынавлә анчән сәрнәвәт, кыцкыим әдбүрүм колхозныквлә анчыкташ тәнгәльвәби. Арававлә анчым годым, „Красный Пахыр“ колхоз прәдсәдәтәль, токәм мишәт:

— Арава хәдбүрүштәи нинүн йажо. Анчал йә, цилә цәж кбүртнүи цәпүн. Пыдыргыш араваат иктәт укә,—манын мбәләм попа.

— Кыцкыим әдбүржүи вара маханы?

— Хамыт, сәлтәкәвләят, сәпәт йажо. Пүгүвләштәи тәвә цилә ик гань агыл. Ик колхозын пүгүи цилә ик ганьы лжүи, кыцкыимбкәт, махань колхоз кәә пәләштәи. Нинүн кыды пүгүжүи изи, кыжгүи, кого.

Колхоз двор итбүрә. Тиштәи машон киән кашы нымат укә. Цилә вәрән вәрбүштәиштәи ылыт.

Арававләм хынавлә анчән сәрнәвәт, машинә шбүнзүкүтим сарайышкы пырәвүи.

Машинәвлә ләвбүрә гыц итбүрәйбүмбүи, шбүрән шбүндүмбүи ылыт.

— Мәнмән машинәнәвлә шошым үдәш йәмдүи ылыт, кызбүток нырышкы ләктүнә гыньәт, кәрдүнә,—манын колхоз прәдсәдәтәль вәрәш кодшы Зотын Тымхохи хынавләлән ыгылда-ра.

— Вырлыкдажы моло йәмдүи? — хынавлә йадыт.

— Вырлыкым цилә итрайәннә. Пасна кыләтбүшкүи оптән шбүндәннә. Шошымәш үдәш кызбүт планым бш-тәнә.

Сасна урдым фәрмбүм, роколма оптымүи вәрбүм хынавлә вара анчәвбүи.

Роколма оптым вәрбүшкүи хынавлә цилән валәвәт:

— Пәшә кычбүи сәмбүнү турим мә 33 кырвәнгән пайыләнә. Тидүи кодшыжы вәлә,—манын колхозныквлә ша-йыштыт.

— Колхозныквлән өлвәкүи анчал-

тәят, мбүнү ам бнүнәнбү,—манын Йүрнүи гыц толшы Лосәв ровочүи, ти шайам колыат, попа.

Лачокок. Лосәвтәотәят бш бнүнәнбүи вәт, колхоз правльәнбүшкүи кәмбүи годым, Кыльйәков Иван—колхоз-ныкын өлвәкүи валыш. Анча: тбш-тәт тури цюкок. Мол ровочүи хынавлә доко мишәт:

— Колхозныквлән киндүштәт, молы качмы әдбүрбүштәт тәнә лачо-шукы улы. Нинүи улан лит. Нинүн бәләмәш тәрләнә гынь, ровочүивлә-нәт бәләмәш куштылга. Мә шулды әкдон киндүмәт нәлбүн кәрдүнә. Әчә-ят пыт ровотайаш тәнгәлбүннәт,—ма-нын Лосәв тәнгәт ровочүивләлән кытырән кәә.

УЛАН ЛЯШ, КУЛЬТУРНЫ БЛ АШ

„Красный Октябрь“ колхозын правльәнбүи пөртшүи кого. Кымшүдүи вбүслбүи әдәм пыра. Тбүнә гыньәт, Колхоз погынымашкы пәлжәт пырән бш кәртәп. Погынымаш призидумыш-шкы запискәвләм со пуат: „погынома-ым түән бштәш ак ли вәл,“ —маныт. Циләнок коалмы шоәш, цилән андыц кәшбүи колхозын пәшәм тымәнүнәштәи, польитотдәәл шайам ыгылынәштәи.

Колхозын ик иәш пәшә бштбүм гишән Зотын тәнг докладым бштбү-мбүкүи, Кырык-Мары МТС польитот-дәәл начальнык Михайлов Иван Павлович циләлән шәләм кәләсбүш дә шайажым тәнгә тәнгәльвәи!

— „Красный Октябрь“ колхозын сбнгүмәшвлә, мол колхозвлән ганьок, эртбүш сбнгүмәшвлә дон тәрәштәрәш литбүдүмбүвлә ылыт.

Кого пәшәвләм бштән шоктәннә гыньәт; мәлләнә тишәк шагалаш ак ли. Нинбүм мә андыкыла әчә кого-эмдбүшәшлыкы ылына.

Труйышы хрәсәнәвлә, колхозышкы ушнән улан лит. Кү чәсдон, пыт, шүм вашт колхоз пәшәм бштән, тидүи шәйылан литә, социализм кор-ныдон, сәрнәлтәок анзыкыла кән колтән.

Мәнмән пәләштбүнә кулак йыхвлә пәшәм әчәят тормыжлаш цацат.

Шошым үдбүмәшбүм әшбүндәрдә доко: кулаквлә тбнәм мә ваштарәш-нә, мам-мам попән бш пугайәп. „Ир үдбүмбүкүи нымат ак ли“ „такәш кин-дүи йамәш“ дә молымат шукы попән-

нйт. Кулаквлән шайа нымалан йардымашэш ләктын. Ир мә үдәннәт, киндй шачышым когом нәләннә.

Кулак йыхвлә машинә-трактырный станци ваштарәшәт пәшәм видәт. Нәлдә тәвә „Плуг“ колхозым (Вәршино-Сумски сола совет); тиштәкән кулак йыхвлә машинәдон үдәм ваштарәш кбәрәдәлбнйт. „Намозы лыкмыкы машинә дон үдәш акли“ маныт.

Мәнмән кбзбйтшбй кого пәшәнә,— кулак дон кбәрәдәлмәшбм изяшәт лышкыдәмдәш ак ли.

Колхозым мәләннә эчәят пйт пингбидәмдәш кәлэш. Дьисциплинынбм күшкбй лүктәлмбйлә. Тиштәкән пбйтәрлиок ыгылдарымаш пәшәм шбндбмбйлә. Кынам кәлэш, штрафат палша. Сәк кого пәшәжок штрафышты агыл, ыгылдарымашты лишәшлык. Йажо, андыц кәшбй ударнәрквлә гбц примәрббм нәлмбйлә.

Пәшәм йажон бштыш колхозныквлә тәнә улан лит. Улан лиәш тидбй эчә чбдбй ыләш. Мәләннә, колхозныквләлән культуруны бйләш кәлэш.

Мбнь тагачы бйлбм пбртвләм анчән сәрнбшбм. Тагачы празныкат кудвичбштәт, пбртбштәт ирә. Тбрбкшок попышаш гбнь, тәнгә ирән топылот ада бйлб вәт. Тараканат, клопат дә мол насәкомыйвләят улы. Ләврәвләят улы. Ирән бйләш, культуруны бйләш кәлэш, цилә колхозныквләок тидбй вәрд кбәрәдәлдә. Культуруны бйләш—тәвә кбзбйтшбй мәнмән лозунга.

Колхоз хозайства кушмы, пингбидәмбй сәмбнь мә бшкәт хрәсәнвләмәт колхозышкы шывшашлык ылына. Мәнмән район йбрбм йбр колхоз бштымән район лишәшлык ыләш.

Бдбрәмәшвләм колхоз видбмәш пәшәшкбй шывшмыла. Колхозвләштбй нинбй кого сила ылыт. Нәнбм шайылыны урдаш ак ли.

Кнбгә, газет, журнал—цилә колхозныквлән доны лишәшлык. Лыдаш кәлэш.

Толшаш ин мә шадәнгбм шукум үдәш сбрәнә. Шадәнгбм үдән, мә лачокок эчәят улан лина, ош сыкырым качкаш тбнгәлбнә.

Вольык урдымаш пәшәвләм мондаш ак ли. Бшкал, сасна вольыквләм йажовләм, шукуракым урдымла.

Тәмдән колхозда кбзбйт йактәят крольиквләм ак урды. Крольикбмәт урдаш тбнгәлмбйлә.

Карәмбштбй йгббрдә улы, тиштбй тә лыдывләм, компывләм урдышашлык ылыда.

Михайлов тәнг толшы хынавләм үдәш йәмдбләш үжәш.

— Мә, манәш, пәрвиш шошым үдәш „шартвал“ әртбмбкбй вәлә йәмдбләлтбнә ылы.

Кбзбйт бндә тәнгәлә блән акли. Шошымәш үдәш шбжбй гбцок йәмдбләлтмбйлә.

Андыц кәшбй „Красный Октябрь“ колхозыншо шым үдәш йәмдбләлтмбм тә бшкәок ужда, тәләндәят тәнгәок йәмдбләлтәш кәлэш.

Андыкыла, кого сбнгбмәшвләшкбй, сола хозайства эчәят кого киндбй шачышым пумаш крәпбцвлә нәлмәшкбй,—манын Михайлов тәнг шайажым пбйтәрбш.

Польитодбэлын шайа—кого шайа, тидбм цилә колхозныквләоү пәләт, сәдбй гишәнок польитодбәл начальнык шайыштмы гач арашбнгә вбсэн кәмбмәт колаш лиәш ылы. Когон колыштәвбй.

Кыцә ат колышт? Польитотбәл, колхозывләшкбй мийәт, цилә ужәш, тбрлә, цилә пәшәшок палша. Польитотдбәл начальныкын шайа—колхозныквләлән закон.

Сәдбй гишәнок кбзбйтәт, Михайлов тәнг шайам пбйтәрбшәт, йукат укә. Колхозныквлә, бшкәт хрәсәнвлә шайа ләкббм эчәят оролән шбндәнбйт. Тырын ти шбнцбмәшббм оркәстбр шактым туш вәлә пыдыртән колтыш. Музык шактым йукәш, шбнзбшбй халыктат мукш ульалаок тәрвәнән кәш. Лапам цилән шийш тбнгәлбвбй.

Икәнә-иктбштбм анчалын-анчалын попат:

— Пиш лачок попа...

— Польитотдбәл начальныкын йблмбдон парты кытыра...

— Андылыныш пәшәвләшкбй, кого сбнгбмәшвләшкбй үжәш.

— Парты тбр корныдон нәнгәй, коммунист парты йбр эчәят пытырак ушнаш кәлэш. Эчә когоракын колышташ...

— Тбнәм вара нбмат лүдбш агыл...

Бішкәт хрәсәнвлән вуйышкат колхоз Ыльмәш пыра. Нини бишкә лоштышты попат:

— Бишкәт, тыгыды хозайствавләм видән пурым ужаш ак ли.

— Колхозышкы пыраш вәлә ик корны кодын...

— Колхозышкы вәлә нуждам, пйцкәмбшбм, пачәш кодмашым пйтәрәш лиәш.

Соты, вәсәлә, йажо, улан Ыльмәш колхозышты ыләш. Тишкә бишкәт хрәсәнвлә пырыда.

АНЦЫЦ КӘШБІ УДАРНЫК КАЗХАЗНЫКВЛА ПОПАТ

Колхозныквлә тәнә йажон пәшәм бштәнбт. Цилә пәшәмәк вәрәмәштб бштәнбт. Госуларствылан заданывләм вәрәмәштб тәмән колтәнбт. Тынә гынәт, пәшәм йажон бштбшбвлә ло гйц эчә үрдарныквлә улы. Заводыштыш, Фабрикбштбш, Шахтыштыш, рудныкбштбш ровочыйвлә ганьок колхозвләшкәт ударныквлә пырат. Нини лачокок шүм вашт, кыцә кәрдыт, силам бжәләйбдәок, колхоз пәшәм бштәнбт.

Ударныквлә бишкәштб гишән бишкә тәгәлә шайыштыт.

Ударнык Кильдәков Иван:

— Пәрви мбнь нәзәр мары ылам ылы. Бишкә киндәм нгыгынамат ситбдә. Имәштб үдбмб паштәк 40 пут киндәм (9 мәшәк) кодын ылы. Ти киндб: гйц имньмәт, ышкалымат пукшымыла дә бишкәт качмыла. Рокламамәт ак ситб ылы.

Мбнь бишкәжб колхозышкы шукәрды пырыдәлам, тәнә, апрель 18 кәчбн вәлә пврәнәм. Тынә гынәт, 180 пәшә кәчбм мбнь ровотайәнәм, сәмбйәэмжбдон 217,14 пәшә кәчбм ровотайәнәм. Ирсә киндәмок 120 пудым плучайәнәм. Тишәц нби имнбилән, нби ышкаллан мбнь ам пукшы. Вырыкат колхозышток. Ти киндәм циләок мбләм качкашәм.

Пиш кого тау, мбнь колхозышкы пврәнәм. Пырыдәлам ылгәцб, тә шужән колымла ылы, әт имньм выжалән колтымыла ылы.

Пйтәрли мбнь колхоз ваштарәш кәнәм. Тидб мбньбн самыньәм ыләш. Ти самыньәмбм пәшәм бштән, тәрләм. Анцыкыла эчәт пыт пәшәм

бштәш тбнгәләм.

Анцыкыжымат кого киндб шачыш вәрц эчә пыт крәдәләм,—манын тидб шайажым пйтәрбш.

Ударнык Лбункин Иван бишкәжб: гишән шайышташ шәкләнә:

—Мам мбнь бишкә гишәнәм шайыштам?—манын попаш тбнгәльб. —Иәл пәшәм бштәт, мбньәт бштәнәм. Бригадыр нгыгынамат мбньбм поктыл каштә. Ик штрафымат шбндбдәлыт. Салымы гөдым, тврәдмб гөдым дә мол пәшәштәт, качәствы вәрц мбнь со крәдәлбнәм, тидбм правльәнәт кәләсән кәрдәш.

Колхозышкы 1931 ин мбнь пврәнәм. Төрөкшөк попышәш гбнь, колхозышкы пырымәм гөдшән нуждам мбнь ужтәлам. Имәштәт, шуки киндбм плучайәнәмәт, бишкәт хрәсәнвләән качкашышты укәәт, күсблә моло пуәнәм.

Тәнә сәмбйәэмдон 300 пәшә кәчбм ровотайәнәм. Киндбм 160 пудым плучайәнәм. Шуки киндб. Тинәрб киндбм мбнь уштәлам.

Ти киндәм дон пәрвиш гөдшы нәзәрбн Ыльмәшбн кишәшбжбмәт пйтәрәм. Тәнә пөртбм стройаш сөрәм. Улан—колхозныкклан худа пөртбштб Ыләш намыс.

Пйтәрли мбнь, колхозышкы пврәнәмәт, ләктбн кәнәм ылы. Вара, коммуниствлә мбньбн самыньәмбм ынгыдарәвәт, колхозышкы мбнгәшөк пырышым. Сбнзәәм кбзбт йажон пачылтын, колхоз гйц ләктәш акәл. Тиштб пәшәм вәлә чәстдон бштбмблә, дисциплинб вәрц кбрәдәлмблә, тбнәм вара лачокок улан лимблә.

Бишкәт хрәсәнвлә, кү эчә колхозышкы пырыдә, пыраш кәләш, маньы.

Ударнык Ахмат Роман. Тошты Ыльмәшбм Раманлан әштәшәт укә. Пиш йасы Ыльмәш ылын. Качы. Курым кбтөштб каштын. Әдәмәш иктәт шотлыдәлыт. Цилә гйц лүдбн. Мыскыләнбт. Колхозышты вәлә Ыльмәшбм мон. Бишкә гишәнжб тәнә попа:

— Колхозышкы мбньб пырымәм гөдшән когон ашкылатышым анцыкыла бштән колтәнәм. Тиштб вәлә мбньб сәндәлбкбм ужынам.

Мбньбн сәмбйәэм вбц әдәм. Нини

гѣц ровочыйвлӓ коктын вӓлӓ ылына. Тѣнгӓ гѣнѣт, мӓ 300 пӓшӓ кӓчѣм ровотайӣннӓ.

Пӓшӓм худан бѣштѣмӓшѣм, ӓркӓнѣмӓшѣм мѣнѣ пиш ам йараты. Лодырвлӓм мѣнѣ ырсӓм. Пӓшӓм гѣнѣ мѣнѣ пиш йаратӓм. Кыцӓ вара пӓшӓм ат йараты? Цилӓ пӓшӓнӓок бѣшлӓннӓ лиӓш вӓт, ӓдӓмлӓн агыл.

Мѣнѣ плугыдон колхозышты ижѣ пѣтӓри кыралынам. Пиш куштылгы, мадын кашмы ганьы вӓлӓ. Пугѣр шагавуйӓтдон капайылмы ганьы гыцӓ? Сӓдѣндонок, кырал, ширӓн моло толмыкы гѣнѣт, мѣнѣ ам йангылы. Со йыдалым бѣштӓм.

— Улан бѣлѣмӓш годым йыдалым шумыла вӓт, мѣнѣ маньымат.

— Уланжы линжок шоктыдӓлнӓш кӓлӓ. Лиӓш тѣнгӓлѣнӓ вӓлӓ ӓчӓ. Пӓшӓ годым гѣнѣбѣ йыдал пиш кӓлӓш. Колхозныквлӓ гѣц йадт доко, пӓлжѣ мѣнѣ бѣштѣм йыдалӓм дӓн каштыт.

Пӓртӓм пиш худа. Бѣшкӓтѣн бѣлѣмӓм годым, стройаш пиш когон пу тайылынам гѣнѣт, пӓртѣм шѣндӓн шѣм кӓрт. Колхоз гѣц плучайымы киндӓмдон тӓнӓ сойтӓк пӓртѣм стройӓм.

Тѣнѣ йыдалым ваштылыц, токына, колхозныквлӓ доко, иктӓ кок иштѣ миӓн анчы доко, мадон кашташ тѣнгӓлѣмѣнӓм тѣнӓм ужат.

Мѣнѣ тӓвӓ нѣгырамытнѣй ылам; тѣнгӓ гѣнѣт, нѣвишѣ дорц шуку пӓлӓш тѣнгӓлѣнӓм. Бѣлѣмӓш андыкыла йога, мӓӓт андыкыла кӓнӓ.

Ударнѣца Мальарова Агапина:

— Бѣдѣрӓмӓшвлӓм колхозвлӓштѣ со ӓчӓ тошты статѣнок анчат. Мѣнѣ сӓмѣнѣм тидѣ пиш кого самынѣ ылӓш. Бѣдѣрӓмӓшвлӓ пиш кого палшыкым пуӓн кӓрдѣт. Тѣрӓдмѣ годым пӓшӓм моло нӓлӓш, пӓӓргѣвлӓ бѣдѣрӓмӓш нӓрѣ ак кӓртӓп. Мѣнѣ бѣшкӓӓт, тѣрӓдмѣ годым планым со утыдон тӓмӓнӓм.

Бѣшкӓр хрӓсӓнвлӓн вӓтѣштѣ кѣзѣйт йактӓӓт марыштым колхозышкы малан вӓл ак пыртӓп? Тама гѣц ӓнѣт нинѣ лӓдѣт.

Пӓрви ик туша мӓлӓндӓш мӓ 30-40 пут киндѣм бѣштӓнӓ ылы. Кѣзѣйт сӓмнѣдон 230 пӓшӓ кӓчѣм ровотайӣннӓ. Ирӓ киндѣмок вӓлӓ 130 пудым плучайӣннӓ. Качкаш вӓлӓ

агыл, нӓлѣнӓт, иктамам кӓрдѣнӓ.

Мѣнѣбѣ кѣзѣйт колхоз бѣлѣмӓчѣм нѣма донат, нѣма статѣнат ам вашталты.

Ударнѣца Микирӓкова Татьяна попыш:

— Колхозышты мѣнѣбѣм, йажон пӓшӓм бѣштӓмӓт, кым гӓнӓ прӓмируйӣнѣт. Пиш хывальӓн ам попы, мѣнѣ тӓрӓк шайыштам, нѣмаханѣ пӓшӓ гѣцӓт, нѣгынамат кодтӓлам. Пӓшӓшкѣ лӓктӓш мѣнѣбѣм нѣгынамат сѣгѣрѣдӓлѣт.

Колхозышты, пѣтӓрлиш годшӓнок мѣнѣ шалгӓм. Тӓнӓ бѣшкӓтӓмлӓнок 62 пут киндѣм плучайӣнӓм.

Бѣлѣмӓш колхозышты вӓсӓлӓ, йажо, улан, ойхыдымы ылӓш.

Цилӓ колхозывлӓштӓк пӓшӓм йажон бѣштѣшѣвлӓ улы, нинѣ ло гѣц ударныквлӓ айырлалтыт.

„Красный Октябывырышты“ прӓми пумы ударныкӓк 28 ӓдӓм ылӓш.

Йажо колхозныквлӓ ло гѣц, нинѣ сӓк йажожок ылыт. Нинѣлӓн цӓшт. Нинѣм пиш когон шотӓш пиштӓт.

Музык тушым шакта, цилӓ колхозныквлӓ, хынавлӓ, бѣшкӓт хрӓсӓнвлӓ анчӓн шѣндӓнѣт, кӓм тагачы прӓмируйымы колыштыт.

Зотин тӓн пѣтӓрлиок Алдӓтѣйкин Димитрий Изанычым лѣмѣм лыкты.

— 196 пӓшӓ кӓчѣм ровотайӣн. Качӓствы вӓрц кѣрӓдӓлѣн, ударнык ылӓш... Почотнѣй грамыты, кым мӓтѣр сӓтынкѣ дӓ ик йалашаш дӓн прӓмируйӓлтӓш — маньы.

Музык ӓчӓ тушым шакташ тѣнгӓлѣбѣ.

Прӓмим Алдӓтѣйкин нӓлѣнӓт, йукумат тѣрӓкѣштѣ лыктын бѣш кӓрт, тӓ сусу лин колтӓн, тӓ кымылӓш колтӓн. Сусу лиӓшѣшѣ вӓржѣ бѣшкӓлӓ, цилӓ колхозныквлӓ тидѣм анчат, нинѣ тидѣн шайам вычат.

— Мам вара?... Ровотайӣнӓм.. Пыт, пӓшӓм бѣштѣшѣм.. Аандыкыжымат ам цӓкнѣбѣ, — маньат, колхозныквлӓ лошкы кӓн йарлалг кӓш.

— Йажон пӓшӓ бѣштѣмӓшӓш... нормывлӓм утыдон тӓмѣмӓшӓш прӓмируйӓлтӓш Микирӓкова Татьяна колхоз гѣц кок мӓтѣр ош пумажнѣй, Польшитодвӓл гѣц ик платѣм прӓмируйа.

— Ударны пӓшӓ бѣштѣмӓшӓш — Ахмат Раман; колхоз гѣц — 3 мӓтѣр

сатынкы дон почотный грамыты
дон да польитодьэл гыц—ик мыжыр
ботынкыдон прэмируйалтэш.

— Мальарова Агрипиня...

— Постыйкин Михала...

— Льюркин Иван...

Да молывламат прэмируйэвй.

Бригадирвлä докы цэрот шон
шагалы.

— Цилä пашамок пйтäрлиш бри-
гады анцыц бштэн. Тйрэдмй годым
вйц кэчй вярэш нйл кэчй дä пэлыш-
тй тйрэд пйтärэн.

Пэршут П.

Пэркэ мыры

Вуйжы—кавшта вуй,
Кого, кымда вуй,
Упшы—
Ыржа,
Пүжы—
Пырса,
Нэржы—ик роколма,
Кок сьнзäжы—олма,
Пйрцй мэшäк—монгыр,
Парньавлäжы—морко,
Турнэпйсвлä—йалжы,
Ушманвлä—лапажы,—
Пэркэ тäng
Тэнэлän
Цилä вэлцйн:
Ныр покшэцйн,
Тури вäргыц,
Лап ййрängыц
Колхозыш ашкэдэш.
Вяржät шуку кэлэш!
Машинäдон анчэн куштымы,
Ныгнамат тэгэньбйм ужтымы,
Пэркэжы йажо, кого.
Талашэн ййлэ погы!

Шбжы хына, пэркэ тäng,
Айожым сусун аяа.
Колхоз мары, Сэргэнä,
Пэркэдон тэнэ пайан.
Пашälэн—кängыж гач,
Пэркэжы—сүсэк кач.
Тэмьн кач!
Тэгэ ач!!

Совэтлänät пумы,
Шкымбштйнäg уты.
Колхоз пэркэм шуку пуэн:
Сэргэн опташ вяржй укэ,
Цилä вярэ опта, йбрä.
У кылäтйм бштäш сөрä.
Пэркэ тäng
Сэргэ току тупкэ пыра.
Сэргэ тäng
Сусу линät, тэгэ мыра:

— „Ажын мбньбй бленäm—
Шык кулаклан кымалнам;
Киндйм качкаш күслэнäm,
Пудын, пэлын намалнам.
Кбзйбт мбньбй блälтэм—
Улан ылам, ййрälтэм.
Тэнэ колхоз мбньлänэм
Пэркэм пуэн пүлä вэт.

Ажын нырнам шагажы
Кагыртарэн кыралы.
Мбньбй шуку сагажы
Кбйрэдälбйн парвальым.

Кбзйбт нырна—колхоз ныр
Йажо, кымда, кого ныр.
Машинäдон бштэнä,
Пэркэм йажон куштэнä.

Шуку лäктйн пэркэнä!
Тол, Кбтыбйри, мырэнä!
Тбй нэзэрнäm мондэнä,
Улын, йажон бленä!“

18 окт., 33 и.

Книгä тйшлймаш

(Библиографи)

Йарускан П.—„Граматыка. 1-ш кй-
дэж. Шамак тйшлймаш (морфологи).
Кйдäläш шковлäштй тымәнъмй
книгä. Учпэдгиз. 1933“.

Мары халыкын ййылмй ланзыжы,
тй шотышты кырык марынат, эчэ
пыт тйшлән шокгымы агыл. Сэдй
гишäнок ййылмй тйшлймаштй шуку
сәмйнь тымдымашвлä улы: (Эпинйн,
Григорйэвйн, Даныловын, Йарускин-
вйн.) Со тәнэок ййылмй тымдымаш
пшä анзыкыла ашнән кән ак кәрдт.
Тй шуку сәмйнь тымдымашвлäm
бндэ иктәмдäш кэлэш; тйнäm вэлэ
мары ййылмй тымдымашат куштылга;
тйнäm вэлэ мары ййылмät виән кäй.

Ик тэмдймашйжйм ййылмй тымән-
мй книгä (граматыка) вэлэ бштән
кәрдэш. Тэвэ ти кого пшäжйм
Йарускин книгäвлäжйдон бштäш
тйнäläйн. Мä, ййылмй пшä бштйшбй-
влä, Йарускинлән палшышашлык
ылына; тйдбйн сирбймй книгäвлäжйм
тйшлән, бшкэ шанымашнам пуша-
шылык ылына, самыньжым тйрлбйшäш-
лыкы лына.

Мары ййылмй дон мол книгäвлä-
мät шуку лыкмы ылнэжй, тй книгä-
влән й а ж о-худажым тйшлймаш
(критыка) укэ.

Мбйнь кбйзйт „Вбйзймшй ин тымән-
мй книгäжйм вэлэ тйшлэм. 2-шы,
3-шы, 4-шй илык Йарускинбйн книгä-
влäжйм тйнälтбйш школышты пшä
бштйшвлälән, тй книгäвлäдон тым-
дышывлälән, тйшлäш кэлнэжй.

I

Тй книгäштйжй Йарускин анзыл
шамакыштыжок тәнэ кэлэсэн: „Ти
книгән лälбйвлäштй ййылмй закон
лймвлäштй дä тйэрминвлäштй...“
Ти шайажы лачокок. Йарускин тй
книгäвлäжйм сирбймй годым пиш
шуку лймвлäm (тйэрминвлäm) бшкэ
гбцшбй бшкэтшок пуэн, вэсбйвлäдон
чбйдй кәнгäшән (совэтäйән). Кыды
тйэрминвлäжй самыньэш толыт, кок-
тэш ынгылымла.

52 стр. „пälбйквлä кәрэк кына-
мат лйм анзылны шалгат.“ Тидй
ййылмй кävшбйлтйшбй, тормызлышы
законок ылэш. Пälбйквлä (им. прила-
гательное) кәрэк кынаमत лйм анзыл-
ны (им. существ.) вэлэ агыл, лйм
шайыкат шагал кәрдэш.

Шамак толшы: мүй мүйән, санзал
санзалан.

3-шы и дон 4-шй ин тымәнъмй
книгäштйжй Йарускин тэгән „пин-
бйдй“ законом лыктэш: 20 стр. „Кэ-
лэсбйшй мары ййылмбштй со шайа
мычашышты, шайа кашартышышты
лиэш.“ Тидй ййылмбй кävшбйлтä.
Кэлэсбйш (сказуемое) шайашты со
пачышты вэлэ попымаштына ак шбн-
збй, сирäш вэлэ кбйзйт тәнэ тйнäl
шбндәнбйт. Марынат кэлэсбйш шамак
логичэски ударәнбй сәмйнь вәргбц
вәрбйш каштын кәрдэш, попым ша-
мак (падеж.) анзыкык вэлэ пырташ
йөнäнок агыл.

Шамак толшы: Сирä Иван сирмä-
шбйм, манаш лälбй, худа; Иван сирä
сирмашбйм, манаш лиэш, сирäшät
тәнэ кэлнэжй. Мбйнь „кэлэсбйш“ ша-
макым шайа пачэш сирäш ак кэл
ам ман: марлашты шуку рädйжок
кэлэсбйш шайа пачышты лиэш; сожок
шайа пачэш сирäш кэлэш.

Тэвэ эчэ нälшäш: „15-шбй §. Цбй-
рән дä цбйрэтбйм шайавлä.“ (5-шй
илык). Ти тйэрминвлäжй тама поты-
кälä вэлэ чучыт. Кыцэ вара шайа
цбйрән лин кәрдэш? Научный тйэр-
минвлäm тәнэ утла образный лймдäш
ак йары. Тәнэ лыдыш сирбймаштй вэ-
лэ понгаш йара; тйштät эчэ йөнэш ак
тол. Йарускинбйн книгäштйжй шу-
ку вәрэок ти „цбйрэтбймйвлäэт“ улы:
лым вэсэмдймаштй молы. Тй „цбйрө-
тбймвлäm“ тйрлäш, лицäш кэлэш, „цбй-
рөштй“ пырыжы.

Эчэ шуку вәрэок „сэм“ шамак улы.
Шуку вәрэ шуку сәмйнь анчыклат:
20, 50 стр. „Сэм“—(суффикс) ылэш;

69 стр.—(флексия); 85 стр. „Йук сэмаш“—(междометие). Иктэшбжәт ак тол. Ма „сэм“ ыләш? Кыцә ынгылымла? Сэм музыхышты улы. Сэмбим рушлажы ритм, такт, манаш лиәш.

Суфиксбим марлажы вәс шамак бш-тбш лаштык манаш лиәш, тбнгәок кодәш гбньәт, нбмакат укә ылын. Фльәкси—шамак мычашвлә. Мәждомәтбй—йук ынгартышвлә. Шамак толшы: Әх, ах, ой, уй... Нинбй йукуым ынгарат: сусум, йасым, лүдбшббим анчык-тат.

Йарускин „ынгартыш“ шамакшым-аккәл вәрвләәш пыртән-пыртән шбндән. Шамак толшы: 27 стр. „Цбрә-дбм ынгартыш“, „Бшкәдурәшән ынгартыш“...

Бшкәдурәшән ынгартыш:

1-шбй—кнбйгәәм

2-шы—кнбйгәәт

3-шы—кнбйгәжбй

„Әм“, „әт“, „жбй“ лаштыквләм кыцә вара ынгартыш манаш лиәш? Нинбй нбмат шамакум ак ынгарәп; күн ыләш, тбдбм вәлә анчык-тат. Хоза, әдәм анчыктышы лаштыквлә манаш лиәш әньәт. Мол вәрәжәт „ынгартышым“ тбрләш кәләш.

Йарускин ты хоза анчыктышы сәрәлтбшвләжбм тәнгә лбмдән: „I-иш бшкәлык, II-шы бшкәлык, III-шы бшкәлык“.

„I шбй бшкәлык“ манмыжы йөнәшөк толәш, йара. Кыцә вара II-шы дон III-шы бшкәлыквләжбй лин кәр-дбт? Кыцә ынгылымла? Шамак толшы: кнбйгәәт (тбньбйн), кнбйгәжбй (тбдбйн) бшкәлык (мбньлыкәм). Тбдбйнбм, тбньбйнбм анчыкта гбнь, бшкәлык лин ак кәрд. Тишәкән вәсб-вләм кбчәләш кәләш. Тәнгә йөнәш ак тол.

Тәвә әчә „Шузык“ шамак тбй кнбйгәштбй шукуы вәрә улы: 18 стр. „шу-зык“—(окончание); 84 стр.—(союз)—кыцә мыштәт ынгылы. Шузык шамакшөк ма ыләш вара? Мбньәр вктбмбкбй, коаш тбнгәлмбй годым, шбртбй мычашвләм вәш-вәш йәштән кәмәшбм—шувымаш маныт. Шайашты вктәрбмбй шамак пачвләм шузык манаш лиәш, йара. Союзвләжбмәт шу-зык манаш акли.

Шамак толшы: дон, дә, әль. Им-нбй дон ышкал. „Дон“ тиштбй ак

шувы, кблдә вәлә. Союзым кблдәм манаш лиәш.

Тбгәнбь самынь лбмдбмбй тьәрмин-вләм Йарускинбйн кнбйгәштбйжбй әчә-әт шукуы моаш лиәш. Мбнь кбзбйт циләжок тиштбй тбшләш шббм шагал, когорак самыньвләжбм вәлә анчык-тышым.

II

Бндә пакыла (вывод) пынзалтыш-вләжбй гишән попаш кәләш. Тьәрмин-вләжбй рашкыдок агыләпәт, пынзал-тышвләжбмәт ынгылаш ләлбй.

Цилә пынзалтышвләжбм т и ш т бй тбшлән шалгаш вәр пиш шукуы кәлә-шәт, ам анчыкты. Йарускин ти кнбй-гәжбм, вбзбмшбй ин тымәнбмбй ма-нын. Тбй кнбйгәштбйшбй пынзалтыш-вләжбй 5-шбй групышты тымәнбшбй брвәзбйвләлән агыл, когорак шко-лышты кого тымәнбшбйвләләнәт ынгы-лаш нәлбйвлә.

Бшкәгбйц бштбм шамаквләдон: (йи-шәрәлтәш шүвәшәлтәш, вәсәмдбшбй, молат) пынзалтышвләм сирәш когон цацаш ак кәл, тымәнбшбйвлән попом йблмбдонок, кужыракунок ынгылда-раш кәләш.

III

Бндә пәшәвләжбм (тьәмывләжбм) кыцә ланзылән, тбшлән шөктән, тбд-бйвләм анчалына.

Кнбйгәжбм руш йблмбй тымәнбмбй програм сәмбнь сирән. Мары йбл-мәш кәрәл агылвләжбм лыктын шүән. Тәнгә бштбмбйжбй йараләшөк толәш. Букывлә сирәш тымдымашыштыжы, мбнь шанымәмдон, магань рушла букывавләм марлашты ана сирбй, ти кнбйгәвләштәт анчыкташ кәл ә ш ылын.

Шамак толшы: е, ё, ю, я шукәр-дбрәкок тымәнбшбйвлә молы мар-лаштат тәнгәок сирән шбндәт.

Шайавлә гишән лазылымаштыжы кыды шайавләжбй гишән әшбндәрбй-дәәт.

Шамак толшы: Шошым толәш гбнь, шөкшы толәш. (Кбдәжән шайа), кыцә йәл шамакум, шайам бшкә шайашкы пыртым ла (прямая речь), обрацәнбй гишән молы укә. Тидбй-влә гишән, әньәт, 5-шбй ин програ-мышты укә; укә гбнь, 6-шы ин кнбй-гәшкбй пырташ кәләш.

18-шбй §-шты суфиксвлә г и ш а н

ыңлдарымыжы годым, пиш чыды суфиксвләм анчыктән. Тымәншьывлә суфиксы гишән тиштѣ пытыңгылән ак шоктән. Тиштәкәнок мол суфиксвлә гишәнәт (зы, эр, лык, эшкы, сбир) изиш ыңылдараш кәләш ылын.

19-шы §-шты „у шамаквлә гишән попашыжы попән, кыцә, кыды сәмбінь марын у шамаквләжы шачыш мийәт, нымат анчыктыдә. Күшнбш анчыктым суфиксвләдон у шамаквләм бшштәш лиәш ылын.

Шамак толшы: сирөзй (писатьель) пйлышылык (наушник) вәлосипәшкы (вәлосипедист) молат.

Лым вәсәмдймәш (склонение им.сущ.) гишән ти кнйгәштѣ пәшәм әчә пыт кашартән шоктымы агыл.

Йарускин 16 вәсәмдйшым (падәжым) анчыктән. Тидывлә вәлә агыл, әчә вәсывләәт 4—5 нәрбй улы.

Лым вәсәмдйшй тавлицывләжы тѣ кнйгәштѣ утла шуқырак, утырак.

26—шы §. Пйтарйш вәсәмдйш,

28—шбй §. Кокшы вәсәмдйш,

30—шы §. Кымышы вәсәмдйш —

Ти кым тавлицйым иктбшшок бшштәш лиәш. Йарускин фонәэтыка сәмбінь сирәнәт, (тьоңыра, пангыра, пыжга йуквләш) пайыләнәт вәлә, ти кым тавлицйы линйт. Ти кым тавлицйы лошты кого айыртәмжок укә. Тәнгә кымытәш шәлыштмәш руш йблмбй програмы сәмбінь кәәш цаңымжым кайзыкта.

Мол лым вәсәмдйш тавлицывләжым тәнгәок, турәшән-турәшөк пайлаш кәләш.

Тѣ тавлицывләштәт йуквләш пайылымашыжы лыктын шуаш кәләш. Утла шуқы тавлицйы тымәншьывләм йаңылдарә вәлә.

Бшштймәш (глагол) йажон, вәшт ланзылән шоктымы агыл, вәләцә вәлә анчән кәмбй.

Әдәмбн бшштймәшын пасна айыртәмвләжым анчыктыдә.

Шамак толшы: блә (икпораткан) бләлтә (йажон), блыкәләт (кудан) тиләцә пасна әчә молывләәт киән кодыныт. Анзыкыла вәс пачаш ти кнйгәм лыкмы годым, магань вәрвлә пыт ланзылән шоктымы агыл, иквәрәш цымырнән, шуқы кәңгәшымәшым

бшштәш кәләш дә вара кнйгәшкы пырташ, тәмәш кәләш.

IV

Ти кнйгәштѣ анчыктым сәмбінь тымдаш куштылгы вара?

Мажы молы ак ситбрәк.

Мбнш шанымәшәдон ти кнйгәм вәс сәмбнбрәк сирәш кәләш ылын.

Мары йблмбй тымдымы кнйгәм сәк пйтарй сирбймбй.

Тымдышывлә, кыдыжы бшшкәйт тьэрминвләжым молы марлашты пыток ак пәләп. Сәдбндон у тьэрминвләм малын тәнгә лымдймбй, лымжым кышәц нәлмбй, кәләсәш, ыңылдараш кәләш ылын; тынәм тымдышывләәнәт, тымәншьывләәнәт куштылгырак лиәш ылын. Тәгәнш ыңылдарымашым кнйгә мычкок нәнгәәш лиәш ылын, агыл гынш, кнйгә шайылан пасна сирәш кәләш ылын. Тѣ кнйгәштѣ тидѣ укә.

Әчә шамак толшәш нәлмбывләжы (примәрвләжы) шуқыжок рушлагбц вәлә сәрймбй ылыт. Мбнш шанымәдон, мары йблмбн пасна айыртәмвләжым анжыктәш манын, шамак толшәш сола мырывләгбцәт, тыштывләгбцәт, йамаквләгбцәт изиш нәләш лиәш ылын.

Шайылыныш „пәшәвләжы“ чбдырәк, шуқырак кәләш ылын. Тидѣ пәшәм ак локтыл.

V

Тишкәвәк Йарускинбн кнйгәштѣжы со самынвләжым анчыктышым. Хыть мам тбшлбйм годымат ик вәлбц вәлә анчаш акли, цилә вәлбц анчыма. Самнжы сага йажожат улы. Йарускинбн кнйгәштѣжәт йажожы улы. Тьэрминвлә тымдмаштыжы тәгәнш йажо рашкыды лымвлә улы: шайә (предложение), тбрбс шайә (полное предложение), бшштймәш (г л а г о л), вәштталтыш (местоимение) вәсывләәт.

Йарускин кнйгәвләжы пйтарйшвлә, тишкәвәк иктәт сирбидәлбйт; сәдбндонат тѣ самынвләжы литәжәт ак кәртәп.

Мбнш вәт анзыцок кәләсбшбйм: мары йблмбй тбшлбймәштѣ шуқы сәмбінш тымдымашвлә улы, маншым. Мбншбн тбшлбймәшәшәт кыдыжы әнәәт самыншәш шотлаш тбңгәләш. Тәнгә кбзбйт лин кәрдәш. Ти шуқы корныдон аш-

көдмәшвләм пөтәрәш манын, кырык
мары йблмб пәшәм бштбшвлә иквә
рәш цымырнән, Йарускинбн кнбигә
вләжбм тбшлән, анчән ләктәш кәләш.

6-шы и дон 7-шб илән Йарускин-
лән граматбкым сирәш кәләш.

Йарускин тән, кнбигәвләэтбм тол-

шаш тымәнбмб иәш вычәнә. Тымды-
шывлә, писатбэлвлә, поэтвлә—цилән
палшән, мары йблмынәм вктәрән
колтәнә; социальизм стройымашты,
бшкә культурнам шарбмәштбб эчәят
йажон п а л ш ы ш ы м б ш т ә н ә !

22 окт., 33 и. С. П. Ш.

ИНВ. № 35

Ответ. ред. П. Т. Соснов.
Технический редактор ИГНАТЬЕВ.

Сдано в набор 5/XI-33 г.

Подписано к печати 5/XII-33 г.

райлит № 226

Заказ № 2340
Распор. № 39
2 ¹/₄ е пчати. листов
63360 зн. в п. л.
Формат 72×105¹/₃₂
Тираж 400 экзempl.

Типография Горно-Марийского Из-ва, Возмодемьянск, ул. Ленина, 10.

**1934 иэш „Лэньин Корны“
дон „Комсомол Йук“**

газэтивлэн сылым айкышты тэхэнь лиэш:

„ЛЭНЬИН КОРНЫ“	1 иэш	— 7 таяга	дэ	20 ур.
кэчы гач лэктэш	$\frac{1}{2}$ „	— 3 „	„	60 „
	3 тылзэш	1 „	„	80 „
Ик	„		„	60 „

„КОМСОМОЛ ЙУК“	1 иэш	— 3 таяга	дэ	90 ур.
выц кэчышты	$\frac{1}{2}$ „	— 1 „	„	80 „
икрады лэктэш	3 тылзэш		„	90 „
	1 „		„	30 „

Редакци

„У СЭМ“ ЖУРНАЛЫМ

1934 ИЭШ

КЫЗЫТОК СЫЛЫДА.

Журнал тымзэш инана лактеш. ТИШТЫ СЫРЫМЫ
ЛИТ: романвлә, повэствлә, шайыштмашвлә, лы-
дышвлә, пийэсвлә, очэсквлә. ТИШТЫ ПАСНА,
журнал номырвлә йбдэок, по-
литикы, экономикы да науки гишан статьявләм
пумы лиэш. Критикы да библиографи гишан эр-
тыш ивлә годшы гыц шукым пумы лиэш.

ТОКО КУШШЫ ПИСАТЬЭЛЬВЛАМАН ДА ПОЭТВЛӘЛӘН, но-
мырвлә йбдэок, пасна лыквләм пумы лиэш. Ти
лыквләшты токо сирышывлән произвэдэньбывләш-
тым тывлән анжыктым пумы лиэш, кыцэлә
сирән кэлэш да мам сирән кэлэш моло тывды-
вләмат анжыктымы лиэш.

„Туан“ йылман ышкэ журналтэ интаг кодшашлык
агыл. Овиләнок сылыда, лыдта.

Журналын акшы:

Иржиш — 9 тангә.

Пэл „ — 4 тангә да 50 к.

Кым тывлээш. — 2 тангә да 25 к.

Палдыртыш: кым тывлээш чыды срукэш сылы-
машым ак нәлэл.

Журналым почтышты, почтовой агэнтвлә гач
кныга магазинвләшты да подпискым постарышы
йори агэнтвлә гач сылаш лиэш.

Кызыток сылыда!